

Univerzita Hradec Králové
Pedagogická fakulta

ZÁKLADY EKONOMIE

Eva Šimková

Základy ekonomie.

Tento materiál byl vytvořen v rámci projektu „**Inovace studijních oborů na PdF UHK**“, reg. č. **CZ.1.07/2.2.00/28.0036** v Operačním programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost ESF.

Vydání: první

Vydala: Univerzita Hradec Králové v roce 2014

Stran: 77

Recenzent: Doc. PhDr. Iva Jedličková, CSc.

Publikace neprošla jazykovou korekturou. Za jazykovou a věcnou správnost textu odpovídá autor.

Základní informace o předmětu: Základy ekonomie

Vyučující: Ing. Eva Šimková, Ph.D.
Kontakt: eva.simkova@uhk.cz

Hodinová dotace přímé výuky:

Prezenční forma studia: 1 x přednáška, 2 x seminář týdně

Kombinovaná forma studia: 12 hod. za semestr

Hodinová dotace samostudia: 20 hodin

Zařazení předmětu: 3. semestr

Prerekvizity: předmět nemá prerekvizity.

Pravidla komunikace s vyučujícím:

prostřednictvím e-mailové korespondence,

v konzultačních hodinách – zveřejněny na webových stránkách katedry

Úvod do studia předmětu (anotace)

Seznámení s oborem ekonomie a ekonomiky, se základní terminologií využívanou v oboru, s vývojem a současným stavem ve vztahu k aktuálním hospodářským souvislostem a situací ve světové ekonomice.

Cíle předmětu

Seznámení s oborem ekonomie, osvojení základních pojmů a ekonomického stylu myšlení, porozumět a hodnotit hospodářské a sociální procesy ve společnosti na makroekonomické úrovni.

Osnova předmětu

1. Dějiny ekonomických teorií
(přehled vývoje ekonomických teorií)
2. Základní ekonomické pojmy
(ekonomické vědy /ekonomie, ekonomika, makroekonomie, mikroekonomie/, ekonomické pojmy, důchody z výrobních faktorů).
3. Formování trhu
(charakteristika trhu, typy trhů, tržní subjekty, makroekonomický koloběh).
4. Základní makroekonomické veličiny
(makroekonomické veličiny, čistý ekonomický blahobyť).

5. Základní elementy trhu
(nabídka a poptávka, cena, konkurence).
6. Peníze a peněžní trh
(funkce peněz, peněžní agregáty, bankovní soustava v České republice, úloha centrální banky /ČNB/ a komerčních bank).
7. Trh práce a nezaměstnanost
(charakteristika trhu práce, práce a nezaměstnanost, poptávka po práci, nabídka práce, rovnováha na trhu práce, míra nezaměstnanosti, sociální důsledky nezaměstnanosti).
8. Inflace a inflační politika
(charakteristika inflace, míra inflace, druhy míry inflace, Phillipsova křivka).
9. Hospodářský cyklus
(charakteristika a typy hospodářského cyklu, fáze hospodářských cyklů, proticyklická politika státu).
10. Hospodářská politika státu
(funkce státu v ekonomice, nedokonalosti tržního mechanismu, cíle a nástroje hospodářské politiky státu, subjekty hospodářské politiky, externality).
11. Fiskální politika
(cíle a nástroje fiskální /rozpočtové/ politiky, rozpočtové příjmy a výdaje, vestavěné stabilizátory, daňová soustava, Lafferova křivka, druhy fiskální politiky).
12. Měnová politika
(cíle a nástroje měnové /monetární/ politiky, přímé a nepřímé nástroje, souvislost měnové politiky se sociální politikou).
13. Sociální kapitál
(charakteristika sociálního kapitálu, definice, vztah k udržitelnému rozvoji).

Literatura

Základní literatura:

1. BACHMANN, P. *Management neziskové organizace*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 282 s. ISBN 978-80-7435-130-3.
2. HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
3. ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
4. ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

Legislativa a dokumenty:

Zákon č. 435/2004 sb., o zaměstnanosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 262/2006 sb., zákoník práce, ve znění pozdějších předpisů.

Rozšiřující literatura:

1. BOUKAL, P. *Ekonomika a financování neziskových organizací*. Praha: OECONOMICA, 2007. 110 s. ISBN 978-80-245-1293-8.
2. BROWN, H. H.; RUHL, D. L. *Breakthrough Management for Not-for-Profit Organizations. Beyond Survival in the 21st century*. Praeger Publisher, 2003. 266 s. ISBN 1-56720-639-5.
3. ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.
4. GROOTAERT, C.; Van BASTELAER, T. *Introduction and overview*. In Grootaert C., van Bastelaer T. (eds). *The Role of Social Capital in Development. An Empirical Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. s. 1-15.
5. HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
6. HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
7. HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
8. HYÁNEK, V.; PROUZOVÁ, Z.; ŠKARABELOVÁ, S. a kol. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 294 s. ISBN 978-80-210-4423-4.
9. MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
10. MANKIW, N. G. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing, 2009. 764 s. ISBN 978-80-7169-891-3.
11. OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
12. OECD. *The Well-being of Nations. The Role of Humans and Social Capital*. Paris: CEDEX, 2001. 120 s. ISBN 92-64-18589-5. [cit. 2012-02-08]. Dostupný z: <http://www.oecd.org/dataoecd/36/40/33703702.pdf>
13. PENCÁKOVÁ, J. Vliv sociálního kapitálu na ekonomickou výkonnost zemědělských producentů v České republice. *In Venkov je náš svět*. Sborník

- příspěvků z mezinárodní konference. Praha: PEF ČZU v Praze, 2006. s. 485-498. ISBN 80-213-1539-3.
14. PRŮŠA, L. *Ekonomie sociálních služeb*. Praha: ASPI Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6.
 15. PUTNAM, R. D. *The Prosperous Community. Social Capital and Public Life*. The American Prospect, 1993. roč. 4, č. 13, 11 s.
 16. REDECo. *Srovnávací analýza modelů sociální ekonomiky v EU a možnosti jejich aplikace v ČR v rámci programového období Evropského sociálního fondu 2007 – 2013*. 2008. 249 s. [cit. 2012-02-08]. Dostupný z: http://www.equalcr.cz/files/clanky/1368/Zaverecna_zprava_230508.pdf
 17. REKTOŘÍK, J. a kol. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha: Ekopress, 2007. 310 s. ISBN 978-80-86929-29-3.
 18. REKTOŘÍK, J. a kol. *Organizace neziskového sektoru – základy teorie, ekonomiky a řízení*. Praha: Ekopress, 2007. 188 s. ISBN 978-80-86929-54-5.
 19. ROSE, R. *Getting things done in an antimodern society: social capital networks in Russia*. In Dasgupta P., Serageldin I. (eds). *Social capital: a multifaceted perspective*. Washington DC, World Bank, 1999. s. 147-171.
 20. ROSE, R. *Measures of Social Capital in African Surveys*. Report prepared as part of the World Bank Social Capital Initiative. Glasgow, Centre for the Study of Public Policy, 2000. 14 s. [cit. 2012-02-08]. Dostupný z: <http://www.socialcapital.strath.ac.uk/documents/SocialCapitalinAfrica.pdf>
 21. SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
 22. SARGEANT, A. *Marketing Management for Nonprofit Organizations*. 3. vyd. Oxford University Press, New York, 2009. 257 s. ISBN 978-0-19-923615-2.
 23. UNITED NATIONS. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. 1. vyd. New York: United Nations, 2003. 316 s. ISBN 92-1-161461-9. Dostupný z: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf.

Požadavky na ukončení předmětu

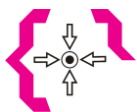
Zápočet: aktivní účast na konzultacích, vypracování a prezentace seminární práce, splnění testu.

Seminární práce na zadané ekonomické téma v rozsahu cca 5 stran textu formátu A4.

Způsob kontroly: individuální kontrola a stručná prezentace u ústní zkoušky.

Zkouška: test, ústní zkouška.

Význam ikon v textu

Cíle

na počátku každé kapitoly konkretizují výukový cíl kapitoly.

Časová náročnost

udává, kolik času zpravidla potřebuje student k prostudování kapitoly.

Pojmy k zapamatování

jsou soupisem důležitých pojmů a hlavních bodů, které by student při studiu tématu neměl opomenout.

Poznámka

obsahuje doplňující, upřesňující nebo méně důležité informace.

Kontrolní otázky

umožňují studentovi ověřit porozumění textu a osvojení problematiky.

Souhrn

představuje shrnutí tématu.

Literatura

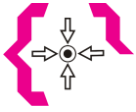
je soupisem zdrojů použitých v kapitole a slouží také pro doplnění a rozšíření poznatků.

Obsah

1	DĚJINY EKONOMICKÝCH TEORIÍ	8
1.1	Ekonomické vědy a jejich vývoj	8
1.2	Přehled ekonomických teorií.....	9
1.3	Základní ekonomické systémy.....	10
	Kontrolní otázky, souhrn	11
2	ZÁKLADNÍ EKONOMICKÉ POJMY	12
2.1	Vymezení ekonomických věd	12
2.2	Základní ekonomické pojmy	13
2.3	Základní ekonomické problémy	14
2.4	Deset principů ekonome	14
	Kontrolní otázky, souhrn	16
3	FORMOVÁNÍ TRHU	18
3.1	Dělbá práce	18
3.2	Hospodářský proces	19
3.3	Trh a typy trhů.....	19
3.4	Tržní subjekty	19
	Kontrolní otázky, souhrn	21
4	ZÁKLADNÍ MAKROEKONOMICKÉ VELIČINY	23
4.1	Makroekonomické veličiny	23
4.2	Výpočet hrubého domácího produktu	24
4.3	Magický čtyřúhelník	25
4.4	Čistý ekonomický blahobyt	25
	Kontrolní otázky, souhrn	26
5	ZÁKLADNÍ ELEMENTY TRHU	28
5.1	Nabídka..	28
5.2	Poptávka.....	29
5.3	Cena	29
5.4	Konkurence.	30
	Kontrolní otázky, souhrn	32
6	PENÍZE A PENĚŽNÍ TRH	34
6.1	Funkce peněz	34
6.2	Formy peněz.....	35
6.3	Bankovní soustava	35
6.4	Kapitálový trh.....	37
	Kontrolní otázky, souhrn	37
7	TRH PRÁCE A NEZAMĚSTNANOST	39
7.1	Trh práce	39
7.2	Nezaměstnanost.....	40
7.3	Důsledky nezaměstnanosti.....	41
7.4	Státní politika zaměstnanosti	42
7.5	Odborové organizace ve vztahu k zaměstnanosti	42
	Kontrolní otázky, souhrn	42

8	INFLACE A INFLAČNÍ POLITIKA	44
8.1	Charakteristika inflace	44
8.2	Druhy inflace.....	45
8.3	Důsledky inflace.....	45
8.4	Inflační daň, daňové deformace vyvolané inflací	46
	Kontrolní otázky, souhrn	46
9	HOSPODÁŘSKÝ CYKLUS.....	48
9.1	Charakteristika cyklu.....	48
9.2	Fáze hospodářského cyklu	48
9.3	Důsledky hospodářského cyklu	49
9.4	Proticyklická politika.....	49
9.5	Hospodářské cykly z pohledu klasických a keynesiánských teorií	50
	Kontrolní otázky, souhrn	51
10	HOSPODÁŘSKÁ POLITIKA STÁTU.....	53
10.1	Úloha státu v ekonomice	53
10.2	Nedokonalosti tržního mechanismu.....	54
10.3	Stabilizační makroekonomická politika státu	54
10.4	Subjekty hospodářské politiky státu	55
	Kontrolní otázky, souhrn	56
11	FISKÁLNÍ POLITIKA	58
11.1	Fiskální politika, cíle a nástroje.....	58
11.2	Státní rozpočet a daňová soustava.....	59
11.3	Druhy fiskální politiky	60
	Kontrolní otázky, souhrn	61
12	MĚNOVÁ POLITIKA	63
12.1	Měnová politika, cíle a nástroje.....	63
12.2	Nepřímé nástroje měnové politiky.....	64
12.3	Druhy měnové politiky	64
12.4	Bankovní soustava ve vztahu k měnové politice.....	65
	Kontrolní otázky, souhrn	65
13	SOCIÁLNÍ KAPITÁL	67
12.1	Charakteristika sociálního kapitálu	67
12.2	Definice sociálního kapitálu	68
	Kontrolní otázky, souhrn	69
14	TÉMATA SEMINÁRNÍCH PRACÍ	71
15	ZKUŠEBNÍ OTÁZKY.....	72
16	TESTOVACÍ OTÁZKY	73

1 Dějiny ekonomických teorií

Cíle

Podání přehledu o vývoji ekonomických teorií, jejích hlavních zásadách a principech. Uvedení hlavních představitelů jednotlivých teorií a jejich děl.

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- merkantilismus
- fyziokratismus
- klasická ekonomie
- neoklasická ekonomie
- keynesiánství
- neokeynesiánství
- monetarismus

1.1 Ekonomické vědy a jejich vývoj

Problematikou ekonomiky a ekonomického vývoje se společnost zabývá již od pradávna. Je to dáno tím, že ekonomické úvahy jsou obvykle spojeny s řešením problematiky uspokojování konkrétních lidských potřeb. Na druhé straně to jsou zdroje, kterých je většinou méně (často jsou vzácné ve smyslu omezené), než kolik by jich chtěl člověk spotřebovat.

Od filosofie se ekonomická teorie odděluje přibližně v 15. století. Postupně tak vzniká ekonomická věda, která se snaží zdůvodnit veškeré společenské zákonitosti. Intenzivně se však ekonomie jako vědní disciplína rozvíjí až kolem roku 1770 s dílem Adama Smitha „Pojednání o podstatě a původu bohatství národů“. Je to právě Smithova ekonomická teorie (později nazývaná jako klasická ekonomie), která názorně vysvětluje a zdůvodňuje, jakým způsobem vzniká bohatství. V dalším vývoji ekonomie vzniklo několik ekonomických učení, často s protichůdnými myšlenkami a přístupy. Tyto teorie se orientovaly buď k dirigismu (podle kterého musí být hospodářství regulováno státem, aby se zabránilo ekonomickým ztrátám a ekonomika se vyvíjela žádoucím směrem), nebo k liberalismu (vycházející z teze, že hospodářství je schopno tzv. samoregulace, a tudíž zásahy státu do ekonomiky mají podle tohoto přístupu spíše negativní účinek).

První dirigistickou ekonomii byl **merkantilismus**. Nejvýznamnější teorií tohoto směru však byla **Keynesova ekonomie**, která měla své příznivce po dobu tří generací ekonomů. V průběhu 80. let minulého století vznikla doposud poslední generace ekonomů - **noví keynesiánci**. Tento proud se zaměřuje zejména na problematiku permanentního selhávání trhu. Podle nich selhávání trhu souvisí s rostoucí monopolizací, jež potlačuje přirozenou konkurenci a fungování tržního mechanismu.

První liberální ekonomii byla již zmíněná **klasická škola**. Nejdůležitější teorií tohoto směru byl Friedmanův **monetarismus**, který zdůrazňoval význam osobní svobody jak v ekonomice, tak politice i běžném životě. Liberální směry zastávají principy volné konkurence a co nejmenších zásahů státu do ekonomiky. Zdůrazňují dokonalost tržního mechanismu a upozorňují na důsledky takové hospodářské politiky, která by zasahovala do fungování trhu a přehlížela tak zákonitosti tržního mechanismu.

V současné době je převážná většina ekonomických publikací součástí tzv. **moderní ekonomie hlavního proudu** (počátky tohoto směru lze datovat do 50. a 60. let minulého století). Uvedený směr vychází z pojetí **Paula A. Samuelsona** a jeho známé učebnice **Economics**. Prolíná se zde několik koncepcí - především keynesiánská a monetaristická koncepce. Hlavní myšlenkou ekonomie hlavního proudu je, že hospodářská politika státu by měla být vždy kombinací různých teoretických přístupů, které se uplatňují podle reálné ekonomické situace v konkrétní zemi či regionu. V krizovém období se doporučuje vycházet především z keynesiánské teorie a tedy regulování trhu státem. V době oživení a následné konjunktury pak na řadu přichází teorie zdůrazňující volnost fungování tržního mechanismu, tj. bez zásahu státu do vývoje ekonomiky.

1.2 Přehled ekonomických teorií

Následuje výčet hlavních ekonomických teorií, jejich představitelů a názorů:

Merkantilismus (17. stol.) – upřednostňuje drahé kovy, obchod je vnímán jako významný zdroj bohatství státu. V oblasti hospodářské politiky doporučuje významné zásahy a regulace ze strany státu, zejména v zahraničním obchodě. Hlavní představitelé: J. B. Colbert, Thomas Mun.

Fyziokratismus (18. stol.) – zdrojem bohatství je dle této teorie především zemědělství (tzv. „vláda přírody“). Hlavní představitel: Francois Quesnay.

Klasická (politická) ekonomie (18.-19. stol.) se rozvíjí zejména v Anglii a Francii. Zabývala se zejm. makroekonomií a fungováním celého hospodářství. Jde o zastánce liberalismu a nezasahování do vývoje ekonomiky ze strany státu. Hlavní představitel: Adam Smith a jeho dílo „Pojednání o podstatě a původu bohatství národů“ – tržní mechanismus funguje jako samoregulující se přirozený řád ovládaný „neviditelnou rukou trhu“.

David Ricardo: upozornil na existenční minimum, prosazoval volný trh, autor teorie komparativní výhody. Ve svém díle „Zásady politické ekonomie a zdanění“ uvádí, že zdrojem pokroku je především akumulace kapitálu.

Utopický socialismus a marxismus (pol. 19. stol.) – tyto směry byly reakcí na negativní dopady rozvíjejícího se kapitalismu zejm. na dělníky, zneužívání levné práce dětí a na doprovodné sociální jevy postihující celou společnost.

Utopičtí socialisté prosazují změnu společnosti „shora“ prostřednictvím osvícené vlády mocných a bohatých.

Vědecký socialismus – představitel: Karel Marx: „Komunistický manifest“, „Kapitál“, zastánce teorie nadhodnoty a pojmu nadpráce. Podle této teorie nadhodnotu tvoří dělnická třída, kterou si přivlastňují vykořisťovatelé – vlastníci půdy a kapitálu.

Neoklasická ekonomie (2. pol. 19. stol.) – teorie zaměřená na mikroekonomii, snaží se o matematizaci ekonomických věd, zkoumá podmínky tržní rovnováhy, vztah nabídky, poptávky a ceny, zavádí pojem mezní užitek. Hlavní představitelé: F. A. Hayek, L. Walrase, Vilfredo Pareto (autor teorie ekonomického blahobytu).

Keynesiánství (od 30. let 20. stol.) – zabývá se zejm. hospodářskou politikou a úlohou státu v ekonomice. Keynesiánci upřednostňují zásahy státu do ekonomiky a pružnou regulaci podle aktuálního vývoje národního hospodářství, zaměstnanosti a hospodářského růstu. Hlavní představitel: John Maynard Keynes: „Obecná teorie zaměstnanosti, úroku a peněz“ – kladl důraz na aktivitu státu na straně poptávky, snižování nezaměstnanosti a zmírňování dopadů hospodářských krizí.

Neokynesiánství (pol. 20. stol.) – přehodnocují Keynesovu teorii. Hlavní představitel: Paul A. Samuelson: „Economics“ – představitel tzv. Modern mainstream economics. Známa je především Samuelsonova triáda: CO, JAK a PRO KOHO vyrábět? (viz kapitola č. 2.3).

Monetarismus (2. pol. 20. stol.) – je protikladem keynesiánských státních zásahů do vývoje ekonomiky, zdůrazňuje význam peněz a jejich samoregulační funkce v ekonomice, poukazuje na význam konkurence. Hlavní představitel: Milton Friedman.

1.3 Základní ekonomické systémy

V každé etapě vývoje lidské společnosti byla snaha vytvořit takové ekonomické uspořádání, resp. systém, který by umožnil efektivně využít dostupné přírodní zdroje.

Těmito systémy byly:

- zvykový systém,
- příkazový systém,
- tržní systém.

Zvykový systém patří k historicky nejstarším „ekonomickým“ uspořádáním, kde každý pracoval podle svých schopností a možností, náčelník kmene rozhodoval o tom co a kolik se bude vyrábět. Rozdělování vyrobené produkce se řídilo potřebami jednotlivců.

Příkazový systém – podstatou je moc úzké skupiny lidí, která rozhodovala o druhu, množství vyráběné produkce i o tom, komu bude ve finále produkt určen a jak bude rozdělován.

Tržní systém – co a kolik se má ve společnosti vyrábět, jakým způsobem a jak se vyrobené rozdělí – to řeší trh. V reálné ekonomice však „čistý“ tržní systém nenalezneme. Stát vždy nějakým způsobem reguluje tržní mechanismus. Proto se obvykle oba extrémní případy (příkazový a tržní systém) v praxi prolínají. Zároveň je možné uvést, že každý systém má určité výhody i nevýhody a nelze proto jednoznačně určit, který z nich je lepší či horší. Podle míry vlivu převládá ten či onen systém i s ohledem ke konkrétní situaci a aktuálnímu dění ve společnosti.

Poznámka

Na Marxovu ekonomickou teorii navázala politická teorie revolučního dělnického hnutí Lenina (v Rusku), jež výrazným způsobem ovlivnila dějinné události celého dvacátého století.

Podrobnější popis historického vývoje ekonomických teorií je uveden na portálu: <http://www.ceed.cz/ekonomie/vyvoj10.htm>.

Kontrolní otázky

1. Uveďte, které ekonomické teorie zdůrazňují zásahy státu do fungování ekonomiky.
2. Uveďte, které ekonomické teorie zdůrazňují samoregulační funkci trhu.

Souhrn

- Merkantilismus (17. století) – orientace na obchod jako zdroj bohatství, doporučuje zásahy a regulace ze strany státu.
- Klasická (politická) ekonomie (18.-19. stol.) – prosazuje hospodářský liberalismus, nezasahování státu, pojem „neviditelná ruka trhu“, A. Smith a D. Ricardo.
- Utopický socialismus a marxismus (pol. 19. stol.) – reakce na negativní dopady rozvíjejícího se kapitalismu, teorie nadhodnoty, pojem nadpráce. K. Marx.
- Neoklasická ekonomie (2. pol. 19. stol.) – snaha o matematizaci ekonomických věd, zkoumá podmínky tržní rovnováhy, vztah nabídky, poptávky a ceny, pojem mezní užitek. F. A. Hayek, L. Walrase, V. Pareto
- Keynesiánství (od 30. let 20. stol.) – zabývá se hospodářskou politikou a úlohou státu v ekonomice. J. M. Keynes: důraz na snižování nezaměstnanosti a zmírňování dopadů hospodářských krizí.
- Monetarismus (2. pol. 20. stol.) – upřednostňují minimální zásahy státu, význam peněz a jejich samoregulační funkce v ekonomice. M. Friedman.

Literatura

HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.

HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

HOLMAN, R. *Ekonomie*. Praha: C. H. Beck, 2004, 424 s. ISBN 80-7179-764-2.

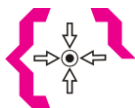
MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.

SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.

ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.

ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

2 Základní ekonomické pojmy

Cíle

Vysvětlení základních ekonomických pojmů a jejich aplikace do konkrétních podmínek praxe, definování základních ekonomických problémů, které musí ekonomické systémy řešit.

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- ekonomie, ekonomika
- mikroekonomie
- makroekonomie
- statky, služby
- výroba, výrobní faktory
- Co? Jak? Pro koho?

2.1 Vymezení ekonomických věd

Ekonomie je teoretickou vědní disciplínou. Předmětem zkoumání ekonomie jako obecné (teoretické) ekonomické teorie je způsob, jakým lidé se svými neomezenými potřebami používají omezené zdroje k výrobě statků a služeb, jak tyto statky a služby rozdělí pro současnou i budoucí spotřebu mezi jednotlivce ve společnosti a jakou úlohu při tom hraje směna, resp. trh a tržní mechanismus.

Ekonomika je praktickou aplikací ekonomie.

Pojem ekonomika se často používá v souvislosti s některou ze speciálních ekonomických věd (např. ekonomika průmyslu, obchodu, cestovního ruchu, zemědělství, sociální ekonomika atd.) nebo jako synonymum pro národní hospodářství.

Mikroekonomie – název pochází z řeckého slova mikros (malý), zkoumá dílčí segment ekonomiky, zabývá se:

- *chováním dílčích (individuálních) ekonomických subjektů* (jednotlivců, domácností a firem, kupujících a prodávajících, pracovníků a zaměstnavatelů), nebo
- *situací na dílčím trhu* (trh určitého statku, určitého výrobního faktoru atd.).

Makroekonomie – název pochází z řeckého makros (velký), zkoumá fungování ekonomiky jako celku, zabývá se *souhrnnými* (neboli *agregátními*) *ekonomickými jevy* (např. problematikou ekonomického rozvoje země, nezaměstnaností, inflací, hospodářskou politikou státu atd.). Používá při tom *souhrnné* (*agregátní*) *veličiny*, např. hrubý domácí produkt, celková zaměstnanost, celková poptávka a nabídka, inflace atd.

2.2 Základní ekonomické pojmy

K základním ekonomickým pojmům patří statek, služba, výroba a její jednotlivé části jako je práce, půda a kapitál.

Statek je každá užitečná věc, která slouží k uspokojování lidských potřeb. Statky lze obecně rozdělit na statky volné a statky ekonomické:

- *statky volné* jsou volně dostupné v přírodě, obvykle v takovém množství, které převyšuje potřebu a jsou použitelné při spotřebě bez další větší úpravy (např. voda, vzduch) – ačkoliv jsou žádané, nejsou vzácné, protože jsou relativně neomezené,
- *statky ekonomické* (neboli výrobky) jsou výsledkem výroby, mají povahu hmotných statků (např. housky, oděvy, auty, nábytek), nebo nehmotných statků (např. znalost cizího jazyka, PC program). Jsou charakteristické svojí vzácností.

Vedle volných a ekonomických statků člověk využívá **služby**. Služba je každá užitečná lidská činnost, která uspokojuje lidské potřeby (např. dopravní služby, bankovní služby, výuka, zdravotní služby, služby obchodu, poskytování ubytování a stravování, zajištění volnočasových aktivit atd.).

Ekonomické statky a služby si lidé zpravidla kupují ze svých příjmů. Část statků a služeb získávají relativně zadarmo. Jde o tzv. **veřejné statky a služby** (výrobky a služby na ochranu pořádku, zdraví, ekologie, tj. národní obrana, policie, veřejné osvětlení, silnice, mosty atd.). Veřejné statky a služby poskytuje stát, prostředky na jejich úhradu získává převážně z daní a dalších poplatků od daňových poplatníků.

Zdrojem uspokojování většiny potřeb a základem existence lidské společnosti je **výroba**. Výroba je uvědomělá lidská činnost spojená s přeměnou přírodních zdrojů ve statky (ekonomické) a služby. Předpokladem výroby ekonomických statků a poskytování služeb jsou vklady výrobních faktorů nazývané *vstupy* (inputs). Výsledkem výroby jsou různé statky a služby označované jako *výstupy* (outputs).

1. **Vstupy do výroby** (inputs) jsou představovány různými kombinacemi výrobních faktorů. Rozlišujeme tři základní výrobní faktory:

- *práce*
- *půda*
- *kapitál*

Práce – Labour (L)

Práce představuje cílevědomou lidskou činnost při níž vynakládá fyzické a duševní síly. Množství práce je ovlivněno počtem lidí schopných a ochotných pracovat, intenzitou práce a délkou pracovní doby. Množství a kvalita práce je také ovlivněna kvalifikací a strukturou zaměstnanců, jejich motivací k výkonu, celkovou kulturní

úrovni v dané zemi, vybaveností práce výrobními nástroji, způsobem komunikace mezi lidmi, klimatem na pracovišti atd.

Půda – Land (A)

Půda je produktem přírody, ale není volným statkem, protože její množství je omezené. Používá se zejm. v zemědělství a ve stavebnictví. Zvláštností půdy je její omezenost, rozdílná kvalita (úrodnost), rozdílná poloha, přístupnost atd.

Kapitál – Capital (K)

Kapitál je sekundárním výrobním faktorem určeným především pro další použití při výrobě jiných statků. Jde o „výstupy“, které se stávají „vstupy“ do další výroby. Může mít podobu *hmotnou* (např. stroje, výrobní zařízení, dopravní prostředky), *nehmotnou* (technologie, tj. know-how, nápady, myšlenky atd.), *finanční* (peněžní prostředky). Akumulace kapitálu je proces postupného hromadění kapitálu.

2. **Výstupy výroby** (outputs) tvoří různé **statky** (*ekonomické*) a **služby**. Vyrobené statky a služby mohou být použity k osobní spotřebě nebo k další výrobě.

2.3 Základní ekonomické problémy

Každá ekonomika, bez ohledu na jakých principech je organizován ekonomický život dané společnosti (regulace hospodářství prostřednictvím trhu nebo plánu), musí při výrobě statků a služeb řešit základní ekonomické problémy. Tyto ekonomické problémy jsou stručně vyjádřeny ve třech otázkách:

1. **CO**, tj. jaké statky se budou vyrábět a v jakém množství? Je výhodnější vyrobit velké množství levných výrobků či menší množství vysoce kvalitních? Odpověď na tuto otázku řeší *konkurence na straně poptávky* (tj. zákazníci, spotřebitelé).
2. **JAK** budou statky vyráběny? O tom, kdo je má vyrábět, v jaké kvalitě a jakou technologií rozhoduje *konkurence na straně nabídky* (tj. firmy, obchodníci).
3. **PRO KOHO** se budou statky vyrábět? Jak má být to, co je v zemi vyrobeno, rozděleno mezi její jednotlivé členy, to *určují důchody* (příjmy) z výrobních faktorů (tj. mzdy, renty, zisky nebo úroky).

2.4 Deset principů ekonomie

K pochopení fungování ekonomických systémů je vhodné se seznámit s principy, na kterých je ekonomie postavena (Mankiw, 2009):

1. Lidé volí mezi alternativami.
2. Cena věci se rovná tomu, čeho se vzdáte pro jeho získání.
3. Racionální lidé myslí v mezních veličinách.
4. Lidé reagují na pobídky.
5. Obchodováním si mohou polepšit obě strany.
6. Trhy jsou obvykle dobrým způsobem organizace ekonomické aktivity.
7. Vlády mohou někdy zlepšit výsledky fungování trhu.
8. Životní úroveň země závisí na její schopnosti vyrábět statky a služby.
9. Pokud vláda tiskne příliš mnoho peněz, ceny stoupají.
10. Společnost je vystavena krátkodobé volbě mezi inflací a nezaměstnaností.

Ve stručnosti budou vysvětleny jednotlivé principy. První čtyři principy souvisí s individuálním rozhodováním.

1. Lidé volí mezi alternativami

Tento princip souvisí s procesem rozhodování, ve kterém platí, že pokud chceme získat jeden statek, musíme se obvykle vzdát jiného statku. Příkladem je určitý příjem, za který můžeme zaplatit potraviny, oblečení, dovolenou, případně část příjmu uspořít na důchod či vzdělání pro děti. V této souvislosti je třeba přiblížit pojem efektivnost – jež znamená maximální využívání vzácných zdrojů, které má společnost k dispozici.

2. Cena věci se rovná tomu, čeho se vzdáte pro jeho získání

Při volbě mezi alternativami se porovnávají náklady s užitekem, který daný statek přinese. S tímto principem souvisí pojem náklady příležitosti. Jde o náklady na statek, které se rovnají tomu, čeho se člověk vzdá při jeho získávání. Příkladem je studium na univerzitě, které doprovází náklady příležitosti ve formě mzdy, kterou by student mohl získat, kdyby místo studia pracoval. U některých dobře placených lidí, například sportovců, by případné studium bylo neefektivní. Užitek ze studia by pro ně nebyl dostatečně velký na to, aby převážil náklady příležitosti.

3. Racionální lidé myslí v mezních veličinách

K mezním veličinám patří mezní náklady a mezní přínosy. Jedná se o dodatečné výdaje či výnosy, které přinese další dodatečná spotřeba. Příkladem je rok studia navíc, které přinese další dodatečné náklady, ale může nám poté přinést další přínosy. Porovnáním těchto mezních nákladů a přínosů můžeme posoudit, zda se další rok studia vyplatí. Z logiky věci vyplývá, že ekonomicky smýšlející člověk se rozhodne pro studium v případě, kdy mezní přínos převyší mezní náklady.

4. Lidé reagují na pobídky

Racionálně smýšlející člověk se rozhoduje na základě porovnání nákladů a přínosů. Pokud dojde k jejich změně, změní se i jejich kupní chování. Při růstu cen jednoho druhu zeleniny budou lidé více kupovat jiný – obvykle levnější druh zeleniny.

Popsané čtyři principy se zabývaly individuálním rozhodovacím procesem. Další tři principy se zabývají tím, jak probíhají interakce (vztahy) mezi lidmi.

5. Obchodováním si mohou polepšit obě strany

Každý zákazník na trhu je do určité míry konkurentem jiného zákazníka. Kdyby však každý žil sám, izolovaně od společnosti, musel by si veškeré zboží vyrobit či vyprodukovat sám (postavit si dům, vyrobit si nábytek, vypěstovat vlastní potraviny atd.). Proto je efektivnější, když jedinci mezi sebou obchodují. Obchod přináší specializaci, tzn. že každý se zaměřuje na tu činnost, kterou umí. Vzájemný obchod pak přináší větší sortiment zboží a nižší ceny.

6. Trhy jsou obvykle dobrým způsobem organizace ekonomické aktivity

Tržní ekonomika je založena na rozhodování mezi nabídkou a poptávkou – tj. mezi firmami a domácnostmi. Firmy rozhodují o tom, co budou vyrábět, koho zaměstnají. Domácnosti se rozhodují, kde budou pracovat a co si za svůj příjem koupí. Nabídka a poptávka tak vstupuje do vzájemných vztahů. Při rozhodování se řídí nejen cenami, ale i svými individuálními zájmy a preferencemi.

7. Vlády mohou někdy zlepšit výsledky fungování trhu

Situace, kdy trhy samy o sobě nejsou schopny efektivně alokovat (umísťovat) zdroje, souvisí se selháním trhu. Znamená to, že tzv. neviditelná ruka trhu nefunguje. Vláda tak v některých případech zasahuje do fungování trhu a usměrňuje jeho selhávání.

Další tři principy popisují, jak se chová a funguje ekonomika jako celek.

8. Životní úroveň země závisí na její schopnosti vyrábět statky a služby

Mezi jednotlivými zeměmi existují velké rozdíly v životní úrovni. Tyto rozdíly souvisí s rozdílnou produktivitou – tedy s množstvím statků a služeb, které jsou vyrobeny za hodinu práce.

9. Pokud vláda tiskne příliš mnoho peněz, ceny stoupají

Pokud vláda, resp. centrální banka vytváří velké množství národní měny, hodnota peněz klesá a dochází k inflaci – tedy k růstu cen. V opačném případě dochází k deflaci – tedy poklesu cen (podrobněji o peněžním trhu v kapitole č. 5, o inflaci v kapitole č. 8).

10. Společnost je vystavena krátkodobé volbě mezi inflací a nezaměstnaností

Vztah mezi inflací (růstem cen) a nezaměstnaností vysvětluje Phillipsova křivka. Za použití různých nástrojů (fiskálních i monetárních – viz kapitola č. 11 a 12) pak vlády mohou ovlivňovat výši míry inflace i nezaměstnanosti.

Poznámka

Kromě běžných statků a služeb rozlišujeme veřejné statky a služby. Jde o výrobky a služby v oblasti školství, zdravotnictví, bezpečnosti, ochrany životního prostředí. Příkladem může být veřejné osvětlení, dálnice, mosty, národní obrana, služby policie, sociální služby atd.

Kontrolní otázky

1. Co je předmětem zájmu ekonomie, ekonomiky, mikroekonomie a makroekonomie?
2. Charakterizujte pojmy statek, služba, veřejné statky a služby, produkty a zboží.
3. Jak označujeme oblast lidské pracovní činnosti, jíž vznikají ekonomické statky (výrobky)? Stručně ji charakterizujte.

Souhrn

- Ekonomie je teoretickou vědní disciplínou, ekonomika je praktickou aplikací ekonomie.
- Mikroekonomie zkoumá dílčí segment ekonomiky, makroekonomie zkoumá fungování ekonomiky jako celku.
- Statek (užitečná věc), služba (užitečná lidská činnost) slouží k uspokojení lidských potřeb.

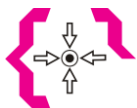
- Veřejné statky a služby uspokojují potřeby všech lidí, za jejich spotřebu se zpravidla neplatí.
- Výroba je uvědomělá lidská činnost, předpokládá vklady výrobních faktorů (vstupy - inputs), jejím výsledkem jsou statky a služby (výstupy - outputs).
- Rozlišují se tři základní výrobní faktory: práce, půda, kapitál.
- Každý výrobní faktor přináší určitou formu důchodu (tj. příjem): výsledkem požití práce je mzda, pronájem nebo hospodaření na úrodnější či lépe umístěné půdě přináší pozemkovou rentu, přínosem kapitálu je zisk nebo úrok.
- Produkty (produkce) jsou výsledkem výroby, mohou mít podobu výrobku nebo služby.
- Zboží jsou výrobky a služby určené pro trh.
- Základní ekonomické problémy, které musí společnost řešit, jsou formulovány do tří otázek: CO? (co a kolik vyrábět), JAK? (jaké zdroje a jaké technologie při výrobě použít), PRO KOHO? (jak rozdělit to, co bylo vyrobeno).

Literatura

- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- MANKIW, N. G. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing, 2009. 764 s. ISBN 978-80-7169-891-3.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

3 Formování trhu

Cíle

Objasnění funkce trhu v tržním hospodářství, včetně charakteristik různých typů trhu. Vysvětlení úlohy jednotlivých tržních subjektů v rámci makroekonomického koloběhu a dělby práce.

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- dělba práce
- specializace
- trh
- tržní subjekty
- domácnosti, podniky, stát, zahraničí

3.1 Dělba práce

Dělba práce znamená rozdělení pracovních činností mezi jednotlivce a skupiny. Dělba práce následně vede ke specializaci, kdy se jednotliví účastníci výroby zaměřují na určitý druh práce/činnosti. Rozvoj specializace obvykle zvyšuje produktivitu práce, zároveň však vytváří nutnost ekonomického propojení jednotlivých subjektů – nutnost spolupráce. V důsledku historického vývoje procesu výroby vznikly následující formy dělby práce:

1. **Přirozená dělba práce** – je historicky první formou dělby práce, která spočívá v rozdělení pracovních činností podle osobních dispozic (muži lovíli zvěř, ženy pečovaly o oheň, domácnost a děti).
2. **Společenská dělba práce** – týká se pracovních činností, znamená specializaci lidí na výrobu určitých statků. Došlo tak k oddělení řemesel, obchodu a dalších služeb.
3. **Dělba práce v pracovních operacích** – vznikla spolu s manufakturní výrobou, znamená specializaci lidí na jednotlivé pracovní operace (např. při pečení housek je třeba těsto nejprve zadělat, poté naporcovat, uplést, osolit, okmínovat, upéct, zabalit a nakonec přepravit k odběratelům atd.)

4. **Mezinárodní dělba práce** – dělba práce podle územního hlediska (např. na základě přírodních a klimatických podmínek, podmínek na trhu práce atd.). Znamená specializaci jednotlivých států na výrobu, pro kterou mají nejlepší podmínky.

3.2 Hospodářský proces

Hospodářský proces se sleduje na makroekonomické úrovni. Má tyto fáze:

- výroba,
- rozdělování,
- směna,
- spotřeba.

Výroba – jako základní fáze hospodářského procesu znamená výrobu statků (ekonomických statků) a poskytování služeb. K tomu jsou zapotřebí vstupy, tj. výrobní faktory (práce, půda, kapitál).

Rozdělování – v rámci této fáze zaměstnanci v zaměstnaneckém poměru či podnikatelé v rámci podnikání získávají peníze ve formě mzdy, resp. zisku. Část podílu (ve formě daní, odvodů atd.) odvádí do veřejných rozpočtů (do rozpočtu státu, krajů a místních rozpočtů), kde dojde k jejich přerozdělení (pro děti, nezaměstnané, seniory atd., kteří získávají peníze formou dávek ze státního rozpočtu).

Směna – neboli obchod je nejrizikovější fází hospodářského procesu. Směna je procesem realizovaným na trhu. Strana nabídky (výrobci, obchodníci, zprostředkovatelé) nabízejí straně poptávky (kupujícím, spotřebitelům) zboží a služby za účelem dosažení zisku. Pokud zisku není dosaženo, nabízející jsou ve ztrátě, tzn. že prodělávají.

Spotřeba – je konečnou fází hospodářského procesu, ve které dochází k uspokojení potřeb. Spotřeba může být konečná (jde o spotřebu lidí – konečných zákazníků) a spotřeba výrobní (jde o spotřebu firem).

3.3 Trh a typy trhů

Trh obecně je místo, kde dochází ke směně statků a služeb. Jak bylo v kapitole č. 1 popsáno, v prvopočátku ve zvykových systémech se vyráběly statky a poskytovaly služby pro vlastní potřebu. Směna téměř neexistovala. Postupem času měla směna podobu výměny zboží za zboží (jde o směnu naturální neboli barter).

Dnes je situace jiná, většinu statků (tedy zboží) vyrábíme za účelem směny na trhu. S rozsahem obchodu přestala být naturální směna efektivní a k placení se užívaly nejprve drahé kovy, poté mince ražené z drahých kovů, později se tiskly papírové peníze (bankovky) – více o penězích a peněžním trhu v kapitole č. 6.

Abychom mohli analyzovat trh, je třeba charakterizovat typy trhů. Ty lze rozlišovat podle řady kritérií. Například podle územního hlediska, podle množství a druhu směňovaného zboží a podle předmětu směny.

A) územní hledisko:

Trh místní (oblastní, regionální) se týká např. potravin s krátkou dobou skladování, „krajových specialit“, které vycházejí z místních tradic nebo přírodních zdrojů (karlovarské oplatky, moravská vína, ovčí sýry atd.).

Trh národní – trh v rámci státu, vzniká splynutím místních trhů.

Trh světový (globální) je důsledkem mezinárodní dělby práce a specializace národních ekonomik, výsledkem je mezinárodní obchod.

B) množství a druh směňovaného zboží:

Trh dílčí – trh jednoho druhu zboží (např. trh sportovních oděvů, automobilů atd.).

Trh agregátní – trh veškerého zboží (trh jako celek).

C) předmět směny (tj. koupě a prodeje):

Trh výrobních faktorů – tj. trh vstupů (tj. práce, půdy, kapitálu).

Trh peněz – finanční trh (trh finančního kapitálu).

Trh produktů – trh výstupů (tj. výrobků a služeb).

3.4 Tržní subjekty

Na trh vstupují různé ekonomické subjekty s různými zájmy a cíli. Z hlediska ekonomické teorie rozlišujeme čtyři základní subjekty trhu:

- domácnosti,
- podniky (firmy),
- stát (vláda),
- zahraničí.

1. Domácnosti

Domácnosti jsou tvořeny lidmi jejichž cílem účasti na trhu je uspokojení svých potřeb. Domácnosti na trhu vystupují ve dvou rolích, a to jako:

- kupující* - spotřebitelé (na trhu produktů kupují výrobky a služby), souhrn jejich rozhodnutí o koupích vytváří poptávku po zboží,
- prodávající* – domácnosti jsou vlastníky výrobních faktorů (pracovní síly, půdy, kapitálu), které na trhu výrobních faktorů prodávají firmám – na tomto trhu tak tvoří nabídku výrobních faktorů. Za pronájem výrobních faktorů získávají peněžní příjmy (důchody) ve formě mzdy, renty, zisku nebo úroku.

2. Podniky

Podniky (firmy, výrobci) jsou subjekty vyrábějící za účelem prodeje. Cílem podniků je *maximalizovat zisk*. Na trzích vystupují současně jako:

- kupující* – využívají služeb výrobních faktorů (na trhu výrobních faktorů nakupují práci, půdu, kapitál) k výrobě statků a služeb. V tomto postavení vytvářejí firmy poptávku po výrobních faktorech (tj. poptávku po práci, půdě, kapitálu),
- prodávající* – na trhu produktů prodávají své výrobky a služby, získávají za ně tržby, za které nakupují výrobní faktory za účelem opakování výroby. Souhrn ekonomických statků a služeb, které nabízejí, tvoří hmotný objem nabídky zboží.

3. Stát

Stát (resp. vláda) zahrnuje centrální instituce a centrální banku. Stát vstupuje na trh s cílem *ovlivnit vývoj ekonomiky, modifikovat a regulovat působení trhu* (tj. odstranit

některé jeho negativní dopady na ekonomiku a jeho pozitivní vliv naopak stimulovat). Regulace trhu se uskutečňuje prostřednictvím nástrojů hospodářské politiky. Jde především o:

- ovlivňování rozpočtových příjmů a výdajů (tj. fiskální politika),
- ovlivňování množství peněz v oběhu (tj. měnová neboli monetární politika),
- usměrňování dovozů, vývozu a měnových kurzů (tj. vnější obchodní a vnější měnová politika),
- regulace cen zboží a výrobních faktorů (tj. důchodová politika).

V současnosti je stát nedílnou součástí všech tržních ekonomik. Vystupuje zde jako:

- a) *kupující* – prostřednictvím státních zakázek,
- b) *prodávající* – prostřednictvím státních firem.

4. Zahraničí

Zahraničí tvoří zahraniční domácnosti, podniky a vlády, vystupují jako:

- a) *kupující* – odběratelé domácích výrobků a služeb (tj. export - vývoz),
- b) *prodávající* – dodavatelé zahraničních výrobků a služeb (tj. import - dovoz).

Ve vztahu k zahraničí se sleduje jak objem vývozu, tak objem dovozu. Větší vypovídací schopnost má však sledování salda zahraničního obchodu, tj. export mínus import (tzv. čistý export).

Poznámka

Dělba práce je přirozeným produktem historického vývoje procesu výroby. Čím je rozvinutější, tím složitější je ekonomický systém.

Kontrolní otázky

1. Které formy dělby práce znáte?
2. Charakterizujte trh a jednotlivé typy trhů.
3. Definujte tržní subjekty a znázorněte makroekonomický koloběh.

Souhrn

- Dělba práce vede ke specializaci na jednotlivé pracovní činnosti nebo na jednotlivé pracovní operace.
- Trh je místo, na kterém dochází ke vzájemné směně zboží mezi ekonomickými subjekty.
- Tržními subjekty jsou domácnosti (vystupují v roli spotřebitelů zboží a v roli vlastníků výrobních faktorů), podniky (vystupují jako kupující služby výrobních faktorů a jako výrobci statků a služeb), stát (vláda – modifikuje působení trhu) a zahraničí (tvoří vývoz a dovoz zboží).

- Tyto ekonomické subjekty ovlivňují vývoj ekonomiky, v mikroekonomii jde o individuální subjekty, v makroekonomii tvoří sektory.
- Makroekonomický koloběh vyjadřuje postavení čtyř makroekonomických subjektů v podobě toků produktů (tj. výrobků a služeb), služeb výrobních faktorů (tj. práce, půdy, kapitálu) a důchodů (tj. mzdy, renty, zisků, úroků, tržeb, daní).

Literatura

HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.

MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.

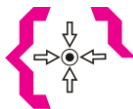
MANKIW, N. G. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing, 2009. 764 s. ISBN 978-80-7169-891-3.

SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.

ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.

ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

4 Základní makroekonomické veličiny

Cíle

Osvojení si základních makroekonomických veličin – ukazatelů /hrubý produkt, zaměstnanost, všeobecná cenová hladina, vnější ekonomická pozice/, jejich vzájemná podmíněnost a souvislost s globální ekonomikou.

Časová náročnost

2 hodiny

Pojmy k osvojení

- makroekonomické veličiny
- produkt
- zaměstnanost
- cenová hladina
- vnější ekonomická pozice
- magický čtyřúhelník
- globální ekonomika

4.1 Makroekonomické veličiny

K hlavním makroekonomickým veličinám v tržní ekonomice, které hodnotí národní hospodářství jako celek, patří produkt, zaměstnanost, cenová hladina a vnější ekonomická pozice.

1. Produkt

Hrubý produkt představuje hodnotu finálních statků a služeb vyrobenou v určité zemi za určité období (většinou jeden rok). Z hlediska původu svého vzniku má hrubý produkt podobu hrubého domácího produktu a hrubého národního produktu:

Hrubý domácí produkt (HDP, angl. gross domestic product - GDP) – hodnota finálních statků a služeb vyrobená v určité zemi za rok výrobními faktory umístěnými v dané zemi bez ohledu na to, kdo je vlastní.

Hrubý národní produkt (HND, angl. gross national product – GNP) – hodnota finálních statků a služeb vyrobená za rok všemi výrobními faktory, jejichž vlastníky jsou občané dané země (bez ohledu na to, kde byla tato hodnota vytvořena, tedy doma i v zahraničí).

Z uvedených definicí vyplývá, že ukazatel HDP je vztahován k územnímu principu, ukazatel HNP k národnímu principu. Základním ukazatelem měření ekonomické výkonnosti v ČR je hrubý domácí produkt (HDP), který lze vypočítat třemi způsoby (viz dále kapitola č. 4.2).

2. Zaměstnanost

K vytvoření makroekonomického produktu je zapotřebí určitého množství výrobních faktorů (práce, půdy, kapitálu). Zvláštní pozornost je věnována **práci**. S určitým objemem produktu (a jeho změnou) je totiž spojena konkrétní úroveň zaměstnanosti (resp. její změna). Důvodem, proč je pozornost zaměřena právě na práci, jsou zejména ekonomické a sociální důsledky **nezaměstnanosti** části práceschopného obyvatelstva.

3. Cenová hladina

Vytvořený produkt, tj. jednotlivé výrobky a služby, má svou peněžní hodnotu (vyjádřenou cenami). Tyto ceny se neustále mění (zpravidla se zvyšují, výjimečně snižují). Pro zhodnocení celkového cenového vývoje není statisticky možné vyjádřit vývoj všech těchto jednotlivých cen. Namísto toho vystupuje další makroekonomická veličina - **všeobecná (celková) cenová hladina**. Ta má podobu různých cenových indexů (nejznámější je index spotřebitelských cen), jež vyjadřují prostřednictvím speciálních statistických metod všeobecný vývoj cen statků (podrobněji v kapitole č. 8).

4. Vnější ekonomická pozice

Vnější ekonomická pozice vyjadřuje **pozici dané národní ekonomiky vůči zahraničí**. Ta bývá vyjadřována rozmanitě, obecně však souvisí s vývojem platební bilance (PB) dané země. Platební bilance zjednodušeně vyjadřuje mezinárodní obchod s výrobky a službami a mezinárodní pohyb kapitálu (pohledávek a závazků). Přebytky nebo schodky platební bilance mají závažné dopady do vnitřní ekonomické situace daného státu.

4.2 Výpočet hrubého domácího produktu

V kapitole č. 3.2 byl popisován hospodářský proces, tj. výroba, rozdělování a přerozdělování, směna a spotřeba. Z prvních tří fází jsou odvozeny následující metody zjišťování HDP:

- produkční (výrobní) metoda,
- důchodová (nákladová) metoda,
- výdajová (spotřební) metoda.

Produkční (výrobní) metoda zjišťuje HDP jako souhrn přidané hodnoty všech výrobců ve všech odvětvích, tj. v sektoru primárním (zemědělství, lesnictví, rybolov, těžba), sekundárním (zpracovatelský průmysl, stavebnictví) a terciárním (doprava, obchod, finance, veřejná správa atd.). Jde tedy o rozdíl mezi hodnotou produkce a hodnotou spotřebovaných meziproductů (surovin, paliv, energie atd.).

Důchodová (nákladová) metoda vyjadřuje rozdělení HDP jako souhrn důchodů plynoucích z vlastnictví jednotlivých výrobních faktorů (mzdy, úroky, renty, zisky), poté je hodnota upravena o nepřímé daně a subvence podnikům.

Výdajová (spotřební) metoda vyjadřuje užití HDP. Jde o souhrn výdajů na finální statky, tedy statky spotřební (spotřeba domácností označovaná jako C), statky investiční (investice firem – označované I), vládní nákupy (výdaje na infrastrukturu, veřejné statky a služby, transferové platby - G) a tzv. čistý export (rozdíl mezi vývozem a dovozem zboží - NX). Prostřednictvím těchto metod musíme dojít ke stejnému výsledku.

4.3 Magický čtyřúhelník

Čtveřici hlavních makroekonomických ukazatelů lze zakreslit do grafu tak, že jejich spojnice vytvářejí čtyřúhelník, tzv. „magický čtyřúhelník“. Ukazatelé vystihují komplexně hospodářskou rovnováhu země. Hodnocení čtyřúhelníku je závislé na jeho ploše. Čím větší je plocha, tím je makroekonomická situace sledované země příznivější. Přívlastek „magický“ vyjadřuje, že se zpravidla nedaří splnit všechny cíle současně. Dosažení jednoho z cílů bývá obvykle doprovázeno zhoršením stavu v jiných oblastech hospodářství.

4.4 Čistý ekonomický blahobyt

Blahobyt společnosti je určován nejen množstvím a kvalitou vytvořených a spotřebovaných statků obsažených v ukazateli HDP. Je zároveň ovlivněn i jinými aspekty kvality života, které se promítají do úrovně tzv. **čistého ekonomického blahobytu** (NEW – angl. Net Economic Welfare).

Tento ukazatel je odhadován na základě HDP a zahrnuje i další aktivity, které nejsou v ukazateli HDP obsaženy. Jde o procesy obtížně měřitelné (obvykle kvalitativního charakteru), ale kladně nebo záporně ovlivňují skutečnou ekonomickou úroveň dané země. V ukazatelích čistého ekonomického blahobytu jsou kromě vytvořeného HDP zohledněny následující aktivity (jejich hodnota se k HDP přičítá):

- **volný čas** (jako jedna z forem bohatství),
- **výsledky práce domácností**, které neprocházejí trhem (produkce pro vlastní potřebu, např. domácí práce, práce na zahradě atd.),
- tzv. **šedá** (též **stínová** nebo **skrytá ekonomika**, tj. podnikatelská a zaměstnanecká aktivita, která je sice legální, ale bývá utajována, není úředně hlášena a vykazovaná, zejména z důvodu daňových úniků nebo pro udržení podpory v nezaměstnanosti a dalších sociálních výhod atd.),
- tzv. **černá ekonomika**, tj. nelegální činnosti, jako například výroba a distribuce drog, prostituce, činnost překupníků atd., tvoří spolu s šedou ekonomikou tzv. podzemní ekonomiku.

Při zjišťování čistého ekonomického blahobytu je od HDP odečítána hodnota **negativních externalit** (tj. vedlejší – externí efekty výroby nebo spotřeby, kdy činnost jednoho subjektu přináší náklady subjektu jinému, aniž by mu byly hrazeny). Jde zejména o škody na životním prostředí, tj. znečištěné ovzduší, voda, půda, nadměrný hluk atd.

NEW = HDP + volný čas, výsledky práce domácností, šedá ekonomika, část černé ekonomiky,
– negativní externality.

Poznámka

Objem výkonů šedé ekonomiky je odhadován v různých zemích od 10 % do 40 % HDP.

Kontrolní otázky

1. Vyjmenujte základní makroekonomické veličiny a stručně je popište.
2. Popište hlavní souvislosti a podmíněnost makroekonomických veličin.
3. Vysvětlete pojem čistý ekonomický blahobyt a způsob jeho výpočtu.

Souhrn

- Základními makroekonomickými veličinami jsou produkt (nejčastěji HDP), zaměstnanost (a s ní související nezaměstnanost), cenová hladina (rostoucí tempem míry inflace), a vnější ekonomická pozice dané země (obvykle vyjádřená stavem platební bilance).
- Nominální HDP je vyjádřen v běžných cenách daného roku.
- Reálný HDP je vyjádřen ve stálých cenách základního roku.
- Používá se za účelem srovnatelnosti ukazatele v jednotlivých letech, kdy je eliminován vliv inflace.
- Potenciální produkt je maximální úroveň HDP dosažená při využití všech vstupů.
- Magický čtyřúhelník zachycuje hlavní makroekonomické ukazatele, jež vystihují komplexně hospodářskou rovnováhu země.
- Čistý ekonomický blahobyt upravuje naměřený HDP o přírůstek volného času, o výsledek práce pro vlastní potřebu a výsledek šedé a části černé ekonomiky. Odečítá škody na životním prostředí včetně dalších negativních externalit.

Literatura

- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
- PRŮŠA, L. *Ekonomie sociálních služeb*. Praha: ASPI Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6.

REKTOŘÍK, J. a kol. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha: Ekopress, 2007. 310 s. ISBN 978-80-86929-29-3.

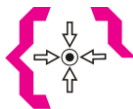
SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.

ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.

ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

UNITED NATIONS. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. 1. vyd. New York: United Nations, 2003. 316 s. ISBN 92-1-161461-9. Dostupný z: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf.

5 Základní elementy trhu

Cíle

Osvojení si základních prvků ovlivňujících fungování trhu /nabídka, poptávka, cena a konkurence/ a včetně vlivu těchto prvků na utváření tržní rovnováhy na makroekonomické úrovni.

Časová náročnost

2 hodiny

Pojmy k osvojení

- nabídka
- poptávka
- cena
- konkurence
- konkurence dokonalá a nedokonalá

Jak uvádí Mankiw (2009), nabídka a poptávka patří k nejčastěji používaným pojmům v tržní ekonomice. Jde o tržní síly, které umožňují fungování tržního mechanismu. Podílí se na určení druhů i množství výrobků, které se budou vyrábět. Určují i cenu, za kterou se budou produkty prodávat. Tyto základní elementy trhu jsou doplněny o další dva – o cenu a konkurenci.

5.1 Nabídka

Nabídka je jedním ze dvou účastníků trhu. Strana nabídky představuje firmy, výrobce. Obecně lze nabídku definovat jako objem zboží, které je výrobce ochoten vyrábět a prodávat při různých úrovních ceny. Rozlišujeme různé druhy nabídek:

- **Celková (agregátní) nabídka** (angl. Aggregate Supply - AS) představuje souhrn všech zamýšlených prodejů, se kterými přicházejí výrobci na trh. Jde tedy o *nabídku všech výrobců*. Celková nabídka je určena objemem výroby všech výrobců a cenami, za které chtějí své výrobky prodat. Zda se jim podaří prodat vše, co vyrobili, a za ceny, které zamýšleli, to ukáže trh.
- **Individuální nabídka** (angl. supply - s) je *nabídka jednoho výrobce* (jedné firmy). Je určena objemem výroby tohoto výrobce a zamýšlenými cenami jeho výrobků.
- **Dílčí (tržní) nabídka** (angl. Supply - S) je *nabídka jednoho výrobku* od různých výrobců. Součet dílčích nabídek na všech dílčích trzích tvoří celkovou (agregátní) nabídku.

Nabídku můžeme vyjádřit schematicky prostřednictvím nabídkové křivky. Podle zákona rostoucí nabídky je křivka nabídky rostoucí. Znamená to, že s rostoucí cenou se zvyšuje nabízené množství statků a služeb a naopak. Při změně ceny se tedy pohybujeme po křivce nabídky.

Pokud se změní jiné proměnné (např. ceny vstupů, technologie či počet prodávajících), dochází k posunu celé nabídkové křivky – doprava (dochází ke zvýšení nabízeného množství) nebo doleva (tj. snížení nabízeného množství produktů).

5.2 Poptávka

Poptávka je druhou ze dvou účastníků trhu. Strana poptávky představuje zákazníky, spotřebitele. Obecně lze poptávku definovat jako objem zboží, které je spotřebitel ochoten a schopen kupovat při různých úrovních ceny. Ochota kupovat musí být podložena peněžními prostředky, které má kupující k dispozici (jde o tzv. rozpočtové omezení spotřebitele). Ekonomická teorie sleduje jen poptávku v rámci rozpočtového omezení, tzv. efektivní koupěschopnou poptávku. Pouze tato poptávka ovlivňuje situaci na trhu (nikoliv pouhé přání spotřebitele nepodložené penězi). Rozlišujeme různé druhy poptávek:

- **Celková (agregátní) poptávka** (angl. Aggregate Demand - AD) představuje souhrn všech zamýšlených koupí na trhu. Jde tedy o *poptávku všech kupujících*. Celková poptávka je určena objemem výrobků, které si chtějí kupující pořídit a cenami, za které jsou ochotni tyto výrobky koupit. Trh opět ukáže, zda se jim podaří jejich představy realizovat či nikoli.
- **Individuální poptávka** (angl. demand - d) je *poptávka jediného kupujícího* nebo také *poptávka po produkci jediného výrobce* (jedné firmy).
- **Dílčí (tržní) poptávka** (angl. Demand - D) je *poptávka po jednom výrobku*, součet dílčích poptávek na všech dílčích trzích tvoří celkovou (agregátní) poptávku.

Stejně jako nabídku, tak i poptávku lze vyjádřit schematicky prostřednictvím poptávkové křivky. Podle zákona klesající poptávky je křivka poptávky klesající. Znamená to, že s klesající cenou se zvyšuje poptávané množství statků a služeb a naopak, s rostoucí cenou se poptávané množství snižuje. Při změně ceny se tedy opět pohybujeme po křivce poptávky.

Pokud se změní jiné proměnné (např. ceny substitutů a komplementů, příjem spotřebitelů, či jejich preference nebo počet), dochází k posunu celé poptávkové křivky – doprava (dochází ke zvýšení poptávaného množství) či doleva (tj. snížení poptávaného množství produktů).

5.3 Cena

Nabídka a poptávka představují dvě strany trhu. Vyjadřují ochotu firem nabízet a směřovat konkrétní zboží za určitou cenu. **Cena** je peněžním vyjádřením hodnoty směřovaného zboží. Je to částka sjednaná nabízejícími a poptávajícími při prodeji a koupi zboží. Cena je tedy *výsledkem střetu nabídky a poptávky*. Při utváření ceny na trhu je důležitá i úloha konkurence. Tržní rovnováha se utváří jinak v podmínkách všeobecné rovnosti všech účastníků na trhu (tj. v podmínkách tzv. dokonalé

konkurence) a jinak v nerovných podmínkách (např. v monopolním postavení tržního subjektu – při tzv. nedokonalé konkurenci).

Trh je v rovnováze, pokud se nabídka rovná poptávce. To znamená, že množství produkce, které jsou výrobci ochotni při určité ceně prodat, se rovná množství, které jsou kupující ochotni při dané ceně koupit. Cenu, za kterou se obchoduje v případě rovnováhy na trhu, nazýváme rovnovážnou cenou. Cenu, která vzniká na trhu při aktuálním vztahu nabídky a poptávky, nazýváme tržní cenou.

Rovnováha na trhu nastává velmi vzácně a výjimečně. Obvykle je tak trh v nerovnováze. V situaci, kdy tržní cena je vyšší než je rovnovážná cena, množství nabízeného statku je vyšší než poptávané množství. Zboží je přebytek, protože prodávající nejsou při této ceně schopni prodat své zboží. Poptávající naopak nejsou ochotni za tuto cenu zboží koupit. Znamená to, že je převis nabídky. Na tuto situaci prodávající reagují snížením své ceny. Ceny budou klesat do doby, než se trh dostane do rovnovážného bodu.

V situaci, kdy tržní cena je nižší než je rovnovážná cena, poptávané množství převyšuje nabízené množství. Zboží je nedostatek, protože nabízející nejsou ochotni za tuto cenu zboží vyrábět. Znamená to, že je převis poptávky. Tuto situaci mohou využít prodávající zvýšením ceny svého zboží. Ceny budou postupně růst až do doby, než se trh dostane do rovnovážného bodu, tj. k rovnovážným cenám a rovnovážnému množství.

5.4 Konkurence

Charakteristickým rysem fungování tržního mechanismu je **konkurence**. Ta je obvykle definována jako „soutěž“, tzn. proces střetávání různých zájmů různých subjektů na trhu (spotřebitelů, výrobců, obchodníků, zprostředkovatelů). Konkurence tak tvoří všeobecnou formu ekonomických vztahů mezi všemi účastníky trhu.

V kapitole č. 3 byl definován trh jako místo, kde se setkává nabídka s poptávkou. Jinými slovy, trh je skupina nabízejících a kupujících určitého statku (výrobku či služby). Skupina prodávajících udává množství nabídky daného statku, skupina kupujících určuje poptávku po daném statku. Pojem konkurenční trh je trh, na kterém je mnoho prodávajících a kupujících, tzn. že každý z nich má pouze malý vliv na utváření tržní ceny. Na trhu tak dochází k prolínání různých forem konkurence podle následujících hledisek:

A. Podle zájmů jednotlivých tržních stran lze rozlišovat tyto typy konkurence:

1. konkurence mezi nabídkou a poptávkou,
2. konkurence na straně poptávky,
3. konkurence na straně nabídky.

B. Z hlediska metod, kterými je veden konkurenční boj výrobců:

1. konkurence cenová,
2. konkurence necenová.

C. Z hlediska podmínek, jaké mají výrobci na trhu:

1. konkurence dokonalá,
2. konkurence nedokonalá.

Podstatou **cenové konkurence** je dobrovolné snižování ceny zboží ze strany firem, aniž by je k tomu nutil přebytek nabídky nad poptávkou. Firmy se touto formou konkurenčního boje snaží odlákat poptávku od svých konkurentů na svou stranu. Jejich cílem je oslabit konkurenty, ovládnout trh, aby v budoucnu mohly diktovat podmínky ostatním účastníkům trhu (především cenovou politikou). Firmy jsou v tomto případě ochotny krátkodobě se vzdát svých zisků, někdy dokonce dobrovolně realizují ztrátu.

Necenová konkurence nabývá v současnosti na významu. I jejím cílem je přilákat spotřebitele, ovšem jiným způsobem než je snižování cen. K získání většího podílu na trhu používají firmy širokou škálu nejrůznějších metod a prostředků. Jedná se zejména o následující:

- zvyšování kvality výrobků a služeb,
- inovační aktivita (růst technické úrovně výrobků),
- reklama a další marketingové komunikační techniky,
- zdokonalování obalu (funkčně, esteticky, ekologicky),
- poskytování různých zdánlivých slev,
- zkvalitňování prodeje (např. dokonalejší servis a služby spojené s prodejem, delší záruční lhůty, prodej na úvěr atd.),
- rychlá reakce na aktuální požadavky spotřebitelů (např. energetická úspornost výrobků, design výrobků) atd.

Dokonalá konkurence (DK) je určitou abstrakcí ekonomické teorie. Jde o ideální stav (model), ke kterému společnost nikdy nemůže dospět. V reálné ekonomice se proto nevyskytuje. DK je charakterizována naprosto rovnými podmínkami pro všechny účastníky trhu. Dokonale konkurenční trh je dále definován dvěma základními charakteristikami: nabízené statky jsou stejné (jedná se o stejnorodou produkci), kupujících a prodávajících je mnoho, tzn. že žádný z nich nemůže ovlivnit cenu tržní produkce. Přijímají proto cenu takovou, jakou určí trh. Dokonale konkurenční trhy se analyzují nejsnadněji. Z tohoto důvodu se využívají k teoretickému objasnění základních ekonomických zákonitostí.

Pokud nejsou výše uvedené podmínky splněny, potom na trhu vzniká tzv. **nedokonalá konkurence** (NK). Tento typ konkurence v reálné ekonomice existuje ve třech formách: monopol, oligopol, monopolistická konkurence.

Charakteristické rysy, které jsou společné všem formám nedokonalé konkurence, lze popsat následovně:

1. vstup firem do odvětví je omezován,
2. výroba diferencované (odlišné) produkce,
3. možnost ovlivnit tržní cenu produkce.

Schopnost firmy ovlivňovat cenu své produkce se nazývá monopolní síla (monopol má nejvyšší stupeň monopolní síly, monopolistická konkurence má nejmenší monopolní sílu).

Monopol je protipólem dokonalé konkurence. Vzniká za situace, kdy je nabídka zastoupena jediným výrobcem na trhu dané produkce. Výrobce tak získává absolutní moc nad spotřebitelem.

Oligopol (oligos – malý, tj. malá skupina) představuje běžnou formu nedokonalé konkurence, kdy rozhodující část nabídky daného odvětví vyrábí nepočtená skupina

velkých firem, které mají značnou ekonomickou sílu. Jsou schopny bránit dalším zájemcům, aby na daný trh vstupovali. Přístup do odvětví je omezen.

Monopolistická konkurence (velká skupina) je třetí formou nedokonalé konkurence. Jde o tržní strukturu, která se nejvíce podobá dokonalé konkurenci, je však v určité kombinaci s monopolním postavením. Stejně jako v DK se jedná o *trh jednoho výrobku s mnoha výrobci*, na který je relativně volný vstup. *Produkt* jednotlivých výrobců je ovšem diferencovaný (obvykle se opírá o značku firmy).

Poznámka

Konkurence na straně nabídky je pro ekonomii mnohem zajímavější než konkurence na straně poptávky a to z důvodu významu pro fungování tržního mechanismu.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte nabídku a poptávku, objasněte tvary jejich křivek.
2. Definujte cenu a princip tržní rovnováhy.
3. Objasněte pojem konkurence a charakterizujte její jednotlivé typy.

Souhrn

- Mezi základní elementy trhu patří nabídka, poptávka, cena a konkurence.
- Nabídka představuje souhrn všech zamýšlených prodejů. Křivka nabídky je rostoucí (její tvar odpovídá zákonu rostoucí nabídky – s rostoucí cenou nabídka roste).
- Poptávka představuje souhrn všech zamýšlených koupí. Křivka poptávky je klesající (její tvar odpovídá zákonu klesající poptávky – s rostoucí cenou poptávka klesá).
- Cena je výsledkem střetávání nabídky a poptávky. Tržní ceny oscilují kolem rovnovážné ceny.
- Konkurence je procesem soutěže, tj. střetávání různých zájmů různých subjektů na trhu.
- Při cenové konkurenci se vzájemně konkurující firmy snaží snížením cen obsadit větší část trhu.
- Necenovou konkurencí se firmy snaží přilákat poptávku necenovými metodami (kvalitou, reklamou, obalem, dodatečnými službami atd.)
- Dokonalá konkurence je teoretickou abstrakcí (modelem) vyznačující se těmito základními předpoklady: velkým počtem výrobců, volným vstupem firem do odvětví, zcela homogenním produktem a nemožností ovlivnit tržní cenu své produkce. DK vyjadřuje rovnost všech subjektů na trhu.

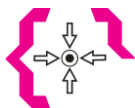
- Nedokonalou konkurenci, která existuje v reálné ekonomice, lze charakterizovat jako trh, na kterém mohou ekonomické subjekty uplatnit určitou monopolní sílu při určování tržní ceny produkce.

Literatura

- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- MANKIW, N. G. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing, 2009. 764 s. ISBN 978-80-7169-891-3.
- OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
- PRŮŠA, L. *Ekonomie sociálních služeb*. Praha: ASPI Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6.
- REKTORČÍK, J. a kol. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha: Ekopress, 2007. 310 s. ISBN 978-80-86929-29-3.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.
- UNITED NATIONS. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. 1. vyd. New York: United Nations, 2003. 316 s. ISBN 92-1-161461-9. Dostupný z: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf.

6 Peníze a peněžní trh

Cíle

Objasnění základních funkcí peněz a jednotlivých forem peněz. Popis bankovní soustavy fungující v České republice a charakteristika úlohy Centrální banky a komerčních bank v rámci bankovního systému ČR.

Časová náročnost

2 hodiny

Pojmy k osvojení

- peníze – hotovostní a bezhotovostní
- bankovní soustava
- centrální banka
- komerční banky
- peněžní agregáty

Jak uvádí Švarcová (2008), každá vyspělá ekonomika je založena na fungujících tocích peněz. Peníze mají různé funkce (fungují jako oběživo, platidlo, prostředek akumulace) – viz kapitola č. 6.1. Peníze mohou mít různou podobu – hotovost, devizy, valuty, drahé kovy, cenné papíry atd. (viz kapitola č. 6.2). Peníze jsou tedy specifickým zbožím, které je směňováno na specifickém trhu – finančním trhu. Jde o největší trh a zároveň i nejpružnější, který dokáže rychle reagovat na ekonomické, ale i politické faktory. Zároveň je velmi citlivý na jakékoliv negativní podněty – rizika.

6.1 Funkce peněz

Peníze jsou považovány za speciální druh zboží (všeobecný ekvivalent), které slouží k vyjádření hodnoty ostatního zboží, k jeho koupi a prodeji a k provádění různých plateb.

Tři základní funkce peněz jsou následující:

1. Prostředek směny - peníze zprostředkovávají výměnu zboží za zboží (časově oddělují výměnu zboží za peníze a následnou směnu peněz za jiné zboží). Jde o nejdůležitější funkci, kdy peníze fungují jako *oběživo* (zprostředkovávají oběh zboží) a jako *platidlo* (umožňují platit závazky, pohledávky, provádět finanční platby).

2. **Zúčtovací jednotka** - peníze vyjadřují ceny statků (stávají se tak nástrojem *srovnávání hodnot různých statků*, oceňují nejen směňované statky, ale jakákoliv hmotná i nehmotná aktiva a činí tím tato aktiva vzájemně srovnatelná).
3. **Uchovatel hodnoty** – peníze jsou aktivem, jednou z forem bohatství (slouží jako *prostředek akumulace (hromadění)* kapitálu firem a jako *prostředek úspor* domácností na nákup spotřebního zboží. Schopnost peněz uchovávat hodnotu je závislá na stabilitě jejich hodnoty (při růstu cenové hladiny se schopnost peněz plnit tuto funkci snižuje, ekonomické subjekty se snaží nahrazovat peníze jinými aktivy, např. nemovitostmi, uměleckými díly - obrazy atd.).

6.2 Formy peněz

V současnosti peníze fungují ve formě:

1. hotovostních peněz,
2. bezhotovostních peněz (tj. depozitní či bankovní peníze).

Ad₁) **Hotovostní peníze** mají věcnou podobu, tvoří je *mince* z různých slitin a *papírové peníze* (bankovky).

Ad₂) **Bezhotovostní peníze** nemají věcnou podobu. Tvoří je *depozita (vklady) na bankovních účtech* a v současné době jsou převládající formou peněz. Bezhotovostní peníze existují jako:

- *depozita na požádání* (v podobě běžných účtů, které lze vyzvednout v hotovosti nebo je využít při bezhotovostním placení, tj. šekem, převodním příkazem, platební kartou),
- *termínovaná depozita* (termínované účty v bankách s určitou výpovědní lhůtou – jejich čerpání je sjednáno buď k pevně stanovenému datu, nebo po uplynutí určité výpovědní lhůty).

6.3 Bankovní soustava

Základem finančního systému tržní ekonomiky je **bankovní soustava**, kterou tvoří všechny bankovní instituce v daném státě. Bankovní instituce provádějí především bankovní operace a poskytují bankovní služby.

Do roku 1990 byl u nás bankovní sektor jednoúrovňový s výrazným monopolem Státní banky Československé. S přechodem na tržní hospodářství vznikla potřeba přeměnit bankovní sektor na konkurující si podnikatelské subjekty a oddělit centrální banku jako nástroj státu k regulaci peněžního trhu.

V roce 1990 vznikl v ČR **dvouúrovňový bankovní systém**, který tvoří:

- centrální (emisní) banka,
- komerční (obchodní) banky.

Centrální (emisní) banka (CB) tvoří první stupeň bankovní soustavy. Centrální banka plní v bankovní soustavě tyto nezastupitelné funkce:

1. **Emisní funkce** (jako jediná instituce v daném státě má právo emitovat hotovostní peníze).
2. **Regulace nabídky peněz** (CB je subjektem měnové politiky, kterou provádí prostřednictvím stanovení *diskontní sazby*, stanovení *povinných minimálních*

rezerv a operacemi na volném trhu, ovlivňuje tak celkovou nabídku peněz, tj. množství peněz v oběhu).

3. **Funkce banky bank** (reguluje činnost ostatních bank, poskytuje jim úvěry, shromažďuje část jejich depozit atd.).
4. **Funkce kontrolní** (CB vykonává bankovní dohled nad činností komerčních bank a bezpečným fungováním bankovního systému, posuzuje žádosti o udělení licence působit jako banka, kontroluje dodržování zákonů a předpisů ostatními bankami).
5. **Funkce banky státu** (vlády) – CB vede účty a provádí některé operace pro vládu, centrální orgány, orgány místní správy a některé podniky ve státním vlastnictví. Spadá sem i správa státního dluhu, poskytování úvěrů státu, pokladniční plnění státního rozpočtu atd.
6. **Styk se zahraničními centrálními bankami** (CB daného státu je reprezentantem vlády v měnových otázkách vůči zahraničí, např. na zasedáních Mezinárodního měnového fondu a Světové banky).
7. **Správa devizových rezerv** (CB spravuje devizové rezervy – shromažďuje je a operuje s nimi na devizovém trhu. Prostřednictvím nákupů a prodejů zahraničních měn ovlivňuje pohyby kurzu domácí měny).

Druhý stupeň bankovní soustavy tvoří ostatní banky, které fungují v bankovní soustavě. Označují se souhrnným názvem **komerční (někdy obchodní) banky**. Komerční banky jsou podnikatelskými subjekty, jež hospodaří za účelem dosažení zisku. Ten je dán především *úrokovým rozpětím* (úroky přijaté z úvěrů minus úroky vyplacené z vkladů svých klientů).

Základní **zásady** činnosti komerčních bank:

- Zásada výnosnosti bankovních operací - banka musí stanovit takové úroky z úvěru, aby dosáhla zisk a pokryla své náklady.
- Zásada likvidity - schopnost banky dostát svým závazkům vůči klientům v kterémkoli okamžiku. Likvidita bank je regulována centrální bankou, tj. stanovením povinných minimálních rezerv, které musí banky udržovat, pojištěním vkladů atd.
- Zásada jistoty (návrstnosti) - schopnost klienta splatit úvěr i s příslušným úrokem podle splátkového plánu, který klient dohodne s bankou podle své finanční situace a podnikatelského záměru. Banka se musí zajistit proti případnému nesplacení závazku dlužníka těmito opatřeními:
 - prověřuje bonitu klienta (jeho majetkové poměry),
 - vyžaduje ručitele,
 - zástava movitosti (cenné papíry, stroje, zásoby – u lombardního úvěru),
 - zástava nemovitosti (u hypotečního úvěru),
 - vinkulace vkladu (zablokování vkladu dlužníka na účtu ve prospěch věřitele) atd.
- Zásada účelovosti - v případě poskytování úvěru banka od klienta vyžaduje podnikatelský záměr, na co bude poskytnutý úvěr použit.

O bankovní soustavě ve vztahu k měnové politice viz dále v kapitole č. 12.

6.4 Kapitálový trh

Na kapitálový trh se umísťují dlouhodobější termínované vklady, úvěry a cenné papíry (akcie, podílové listy, obligace, hypoteční zástavní listy /dluhopisy/) se splatností nad 1 rok.

Kapitálový trh se člení na primární, kde dochází k emisi – tj. vydávání cenných papírů a sekundární, kde se obchoduje s již dříve vydanými cennými papíry. Na kapitálovém trhu se tedy obchoduje s kapitálem, který má finanční podobu. Cenné papíry jsou obvykle vydávány ve velkých objemech.

Akcie je cenný papír, který představuje podíl majitele akcie (akcionáře) na základním kapitálu akciové společnosti (a.s.). Je majetkovým cenným papírem. Její vlastník se stává spolumajitelem (společníkem) firmy, která akcie vydala. Akcionáři plynou z vlastnictví akcií určitá práva:

- podílet se na řízení a.s. (akcionář má právo účastnit se valné hromady akcionářů - čím více akcií, tím více hlasů může uplatnit),
- podílet se na zisku a.s. (právo na výplatu dividend),
- podílet se na likvidačním zůstatku v případě zániku a.s.

Dluhopis (obligace) je základním dlužnickým cenným papírem, který vyjadřuje dlužnický závazek emitenta vůči oprávněnému majiteli dluhopisu. Majitel dluhopisu má nárok na splacení nominální (jmenovité) hodnoty v době splatnosti dluhopisu a v určených termínech i na vyplacení stanovených výnosů.

Nominální (jmenovitá) hodnota je hodnota uvedená na dluhopisu. Je to částka, která bude vyplacena majiteli dluhopisu v době splatnosti. Tržní cena je dána na základě nabídky a poptávky na kapitálovém trhu, za tuto cenu je dluhopis obchodován na sekundárním trhu.

Poznámka

Komerční banky vykonávají tři typy operací: pasivní (zejm. přijímání vkladů), aktivní (poskytování úvěrů) a zprostředkovatelské (zejm. platební, devizové a směnářské operace).

Součástí systému finančních trhů je i devizový trh, na kterém se obchoduje se zahraničními devizami, tj. bezhotovostními zahraničními platebními prostředky (směnky, šeky, akreditivy, poukázky atd.)

Kontrolní otázky

1. Co to jsou peníze a jaké mají funkce.
2. Charakterizujte dvoustupňovou soustavu.
3. Popište fungování bankovní soustavy.

Souhrn

- Peníze jsou prostředníkem směny (všeobecným ekvivalentem).

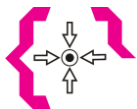
- Funkce peněz: prostředek směny (zprostředkovávají výměnu zboží-peníze-zboží), zúčtovací jednotka (umožňují vzájemnou srovnatelnost aktiv) a uchovatel hodnot (peníze lze hromadit – akumulovat či spořit).
- Barterový obchod je historicky nejstarší formou směny, jde o přímou výměnu zboží za zboží (naturální směna).
- Formy současných peněz: hotovostní peníze (bankovky a mince) a bezhotovostní peníze (depozita na požádání, termínovaná depozita).
- Dvoustupňová bankovní soustava je tvořena: centrální bankou a komerčními (obchodními) bankami, vč. dalších specializovaných finančních institucí.
- Hlavní funkcí centrální banky je emise (vydávání) peněz a regulace nabídky peněz (monetární politika).
- Komerční banky provádějí bankovní činnosti (operace): pasivní operace (zejm. přijímání vkladů), aktivní operace (zejm. poskytování úvěrů), zprostředkovatelské operace (operace platební, devizové, směnářenské, depotní, poradenské, informační).
- Dluhopis vyjadřuje dlužnický závazek emitenta vůči oprávněnému majiteli dluhopisu.
- Akcie je cenný papír, který představuje podíl majitele akcie (akcionáře) na základním kapitálu akciové společnosti (a.s.).
- Dividenda je jedním z nejvýznamnějších výnosů akcionáře a vyjadřuje podíl na zisku akciové společnosti.

Literatura

- BOUKAL, P. *Ekonomika a financování neziskových organizací*. Praha: OECONOMICA, 2007. 110 s. ISBN 978-80-245-1293-8.
- ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.
- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

7 Trh práce a nezaměstnanost

Cíle

Objasnění základních souvislostí na trhu práce, nabídky práce ze strany domácností a poptávky po práci ze strany firem. Popis nezaměstnanosti a jejích jednotlivých typů vč. aktivní a pasivní státní politiky zaměstnanosti.

Časová náročnost

2 hodiny

Pojmy k osvojení

- trh
- poptávka po práci
- nabídka práce
- nezaměstnanost
- míra nezaměstnanosti
- státní politika zaměstnanosti

7.1 Trh práce

Práce patří společně s půdou a kapitálem ke třem základním výrobním faktorům. Za práci je považována každá fyzická a duševní činnost vynaložená při produkci výrobků a poskytování služeb. Cílem vynaládání práce je dosažení určitého důchodu (příjmu). Jde tedy o činnost cílevědomou, kterou člověk provádí za účelem udržení nebo zlepšení svého života.

Práce je rovněž zbožím, které se nabízí na trhu práce. Trh práce zajišťuje **produkcí práce formou směnných vztahů mezi domácnostmi, které nabízejí práci a firmami, které práci poptávají**. Na trhu práce tak *na straně nabídky vystupují domácnosti, na straně poptávky firmy*. Tím se trh práce odlišuje od klasického trhu zboží, kde role obou ekonomických subjektů jsou opačné (firmy nabízejí zboží, domácnosti zboží poptávají).

Velikost mzdy jako ceny práce závisí především na poptávce po tomto výrobním faktoru a na jeho nabídce. **Poptávku po práci** lze chápat jako **zájem zaměstnavatelů zaměstnat** – jde tedy o poptávku po pracovnících. Poptávka po práci je tak určena množstvím práce, které firma najímá při různých úrovních ceny práce (tj. při různých mzdových sazbách).

Poptávka po práci je poptávkou odvozenou, to znamená, že závisí na poptávce po produkci vyráběné pomocí tohoto výrobního faktoru. Vztah mezi vývojem mzdové sazby (w) a poptávaným množstvím práce (L) vyjadřuje křivka poptávky po práci, která je *klesající* (tzn. při snížení mzdové sazby firma zvýší velikost své poptávky po práci a naopak).

Nabídku práce lze chápat jako **ochotu domácností nabízet svou pracovní sílu** (*ochotu pracovat*). **Množství nabízené práce** v ekonomice závisí na počtu ekonomicky aktivního obyvatelstva, na jeho ekonomické aktivitě a délce pracovní doby. **Kvalita nabízené práce** je dána odbornou přípravou, nadáním, dovedností, výchovou, vybaveností kapitálem (moderní technologií, výpočetní technikou), motivací k práci a dalšími faktory.

Množství práce, které nabízí domácnost na trhu práce, je dáno jejím rozhodnutím o proporcii, v jaké rozdělí celkový objem svého disponibilního času na **práci** (tj. pracovní dobu) a na **odpočinek** (tj. volný čas). Práce a odpočinek při tomto rozhodování vystupují jako vzájemně si konkurující substituty. Domácnost porovnává užitek z volného času s užtkem plynoucím ze spotřeby statků a služeb, které koupí za důchod (příjem) získaný prací.

Velikost individuální nabídky práce (tj. každého práce schopného jedince) je tedy určena újmou, která je bezprostředně spojená s obětováním volného času a závisí na mzdové sazbě. Na dílčím trhu práce tak na rozdíl od jiných trhů nabídka práce vzrůstá při růstu reálných mezd (mzdové sazby) pouze do určitého bodu. Od tohoto bodu se i přes zvyšující mzdovou sazbu nabídka práce snižuje. Tuto situaci znázorňuje individuální křivka nabídky práce.

Rovnováha na trhu práce nastává v případě **vyrovnání nabídky práce s poptávkou po práci**. V této situaci je mzdová sazba na úrovni rovnovážné mzdové sazby a rozsah zaměstnanosti je na úrovni rovnovážného množství práce. Při vychýlení mzdové sazby z rovnovážné úrovně vzniká na trhu nedostatek nebo přebytek práce. Pokud nabízené množství práce je větší než poptávané, na trhu je **přebytek práce (nezaměstnanost)**.

7.2 Nezaměstnanost

Poruchy na trhu práce se projevují tím, že část práce schopného obyvatelstva nenachází zaměstnání. V tržní ekonomice je tak běžným jevem **nezaměstnanost**. Za **nezaměstnané** jsou považováni lidé, kteří *nemají práci* (nemají placené zaměstnání ani sebezaměstnání), ale *práci aktivně hledají*, jsou zaregistrováni na úřadech práce a jsou ochotni během určité doby (např. 14 dní) do zaměstnání *nastoupit*. Jde tedy o osoby schopné a ochotné pracovat, představují potenciální výrobní faktor, zdroj tvorby produktu.

Výši nezaměstnanosti můžeme vyjádřit dvojím způsobem:

1. Pro analytické účely je důležitým údajem **absolutní počet nezaměstnaných** (např. cca 559 tis. osob v ČR – údaj k polovině roku 2014).
2. Výstižnější je vyjádření nezaměstnanosti a jejího vývoje pomocí **míry nezaměstnanosti**. Jde o procentický podíl nezaměstnaných na ekonomicky aktivním obyvatelstvu, např. 7,9 % v dubnu 2014.

Vznik, resp. výskyt nezaměstnanosti má v ekonomické teorii několik různých příčin. Rozlišujeme nezaměstnanost frikční, strukturální, cyklickou, sezónní atd.

1. Frikční nezaměstnanost

Všeobecně se připouští existence tzv. frikční nezaměstnanosti. Ta vzniká na základě *pohybu pracovníků*. Vždy existuje určitý počet osob, které jsou nezaměstnané (z důvodu zániku podniku, organizačních změn, absolventi škol jež vstupují do „pracovní síly“, matky po rodičovské dovolené atd.).

2. Strukturální nezaměstnanost

Strukturální nezaměstnanost se projevuje nerovnováhou na trhu práce u jednotlivých povolání nebo území. V této situaci *profesní struktura nabídky pracovních míst neodpovídá struktuře poptávky po práci*.

3. Cyklická nezaměstnanost

Cyklická nezaměstnanost vzniká jako důsledek odbytových potíží firem, tj. „nezaměstnanost z nedostatečné poptávky“, zejm. v době *hospodářského poklesu*.

4. Sezónní nezaměstnanost

Sezónní nezaměstnanost je běžná v některých odvětvích národního hospodářství, kde se projevují *sezónní výkyvy v potřebách pracovních sil*, např. v zemědělství, ve stavebnictví, v cestovním ruchu atd.

5. Preference volného času

Nezaměstnanost u lidí, kteří preferují volný čas, může souviset s vysokými a dlouhodobě vyplácenými podporami v nezaměstnanosti. Dochází k tzv. sociálnímu zlenivění, kdy dlouhodobě nezaměstnaný si obtížně zvyká na novou „pracovní“ situaci atd.

7.3 Důsledky nezaměstnanosti

Důsledky nezaměstnanosti mohou mít negativní, ale i pozitivní charakter a mohou být ekonomické a sociální povahy.

❖ Negativní důsledky nezaměstnanosti:

1. ekonomické povahy:

- nevyužití části pracovních zdrojů znamená ztrátu produkce,
- zatěžování ekonomiky dodatečnými výdaji (např. vyplácení podpor v nezaměstnanosti, výdaje na rekvalifikace),
- pokles příjmu, ztráta pracovních zkušeností u jedinců atd.

2. sociální povahy:

- rozdíly v životní úrovni jednotlivých skupin obyvatelstva,
- psychické zatížení vyvolané nezaměstnaností,
- destrukce etických hodnot a s tím spojené patologické jevy.

❖ Pozitivní důsledky nezaměstnanosti:

- konkurence na trhu práce (zejm. na straně nabídky práce),
- upevnění pracovní kázně, morálky,
- zájem o zvyšování kvalifikace pracovníků,
- lepší úroveň motivace pracovníků atd.

7.4 Státní politika zaměstnanosti

Přístup vlády k problematice nezaměstnanosti může mít podobu pasivní a aktivní politiky zaměstnanosti:

1. *Zmírňování dopadů nezaměstnanosti* formou vyplácení podpor a poskytování pomoci v nezaměstnanosti. V tomto případě se jedná o **pasivní politiku zaměstnanosti** (podrobněji v zákoně o zaměstnanosti, zákon č. 435/2004 Sb.),
2. *Snižování nezaměstnanosti* neboli udržování vysoké zaměstnanosti prostřednictvím **aktivní politiky zaměstnanosti** znamená:
 - *snížení cyklické nezaměstnanosti* (jde o proticyklickou politiku, tj. politiku stimuluje růst ekonomické úrovně země a tím i zaměstnanosti),
 - *snížení frikční a strukturální nezaměstnanosti* (prostřednictvím opatření zvyšujících pružnost trhů práce, vládou financované programy rekvalifikace, podpora migrace lidí za prací, dále redukce sociálních dávek zejména podpor v nezaměstnanosti, vytváření nových pracovních míst, legislativní úpravy atd.).

7.5 Odborové organizace ve vztahu k zaměstnanosti

Odborová organizace je sdružení zaměstnanců, které prostřednictvím vyjednávání se zaměstnavateli dohaduje výši (resp. zvýšení) mezd a zlepšení pracovních podmínek zaměstnanců. Proces, kdy odbory dojednávají se zaměstnavateli podmínky pro zaměstnance, se nazývá kolektivní vyjednávání.

Pokud odbory nedosáhnou dohody, mohou zorganizovat stávkou. Pokud se podaří odborům sjednat mzdu nad její rovnovážnou úroveň, dojde ke zvýšení množství nabízené práce a ke snížení poptávané práce. Důsledkem je nezaměstnanost. Zaměstnanci, kteří si udrží svá místa, jsou na tom lépe. Naopak ti, co práci ztratí, jsou na tom hůře. Úloha odborových organizací v ekonomice závisí na zákonech dané země, jež upravují fungování odborů. Zákony určují i způsoby kolektivního vyjednávání. Ekonomové se liší v názorech na to, zda jsou odborové organizace pro vývoj a fungování ekonomiky pozitivní nebo negativní.

Poznámka

Sociální dopady jsou patrné zejména v případě *dlouhodobé nezaměstnanosti*. Ta je zpravidla vymezovaná jako nezaměstnanost delší než půl roku. Její závažnost vyplývá jednak z kumulace výše uvedených negativních dopadů a dále i z toho, že během nějaké doby přestávají být poskytovány podpory v nezaměstnanosti, vyčerpají se úspory atd.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte trh práce a jeho jednotlivé strany.
2. Definujte rovnováhu na trhu práce.
3. Co vyjadřuje míra nezaměstnanosti, jaké jsou příčiny a druhy nezaměstnanosti?

Souhrn

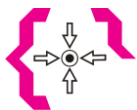
- Na trhu práce dochází ke střetávání poptávky po práci a nabídky práce.
- Poptávka po práci je poptávkou firem po pracovnících.
- Nabídka práce vyjadřuje ochotu domácností pracovat.
- Nezaměstnanou je osoba bez placeného zaměstnání, aktivně hledající práci a ochotná do práce nastoupit.
- Míra nezaměstnanosti je podílem nezaměstnaných na ekonomicky aktivním obyvatelstvu (na pracovní síle).
- Frikční nezaměstnanost je vyvolána pohybem pracovníků a nedostatečnou informovaností o nabídce práce.
- Strukturální nezaměstnanost v jednom odvětví je doprovázena volnými pracovními místy v jiném odvětví. Vzniká též jako regionální nesoulad poptávky a nabídky práce.
- Cyklická nezaměstnanost je nezaměstnanost s nedostatkem volných pracovních míst. Vzniká v době recese (poklesu hospodářského růstu).
- Sezónní nezaměstnanost je projevem sezónních výkyvů v potřebě pracovních sil.
- Preference volného času souvisí s vysokými a dlouhodobě vyplácenými podporami v nezaměstnanosti.
- Sociální důsledky nezaměstnanosti souvisí s rozdíly v životní úrovni, psychickým zatížením, může vyústit až v sociálně patologické jevy.
- Vláda může zmírnit dopady nezaměstnanosti dávkami v nezaměstnanosti (pasivní politikou zaměstnanosti).
- Aktivní politika zaměstnanosti spočívá v omezení cyklické, frikční a strukturální nezaměstnanosti.

Literatura

- BACHMANN, P. *Management neziskové organizace*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 282 s. ISBN 978-80-7435-130-3.
- ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.
- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- MANKIW, N. G. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing, 2009. 764 s. ISBN 978-80-7169-891-3.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

8 Inflace a inflační politika

Cíle

Vysvětlení pojmu inflace, její vyjádření a druhy, charakteristika důsledků inflace a vztah k nezaměstnanosti.

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- inflace
- míra inflace
- druhy inflace
- důsledky inflace
- vztah inflace a nezaměstnanosti

8.1 Charakteristika inflace

Inflaci lze definovat jako projev ekonomické nerovnováhy, kdy klesá kupní síla peněz ve vnitřní ekonomice. Dochází k vnitřnímu znehodnocování peněz. To znamená, že peníze ztrácejí svou hodnotu. Inflace se v praxi projevuje **růstem všeobecné cenové hladiny**, tedy všeobecným zvyšováním cen zboží.

Inflace je důležitým makroekonomickým ukazatelem nejen pro národní ekonomiku, ale i v rámci mezinárodního srovnávání. Vývoj cenové hladiny je nejčastěji vyjádřen **tempem růstu cenové hladiny (mírou inflace)**:

Míra inflace vyjadřuje, o kolik % vzrostla cenová hladina v běžném období (tj. období t) ve srovnání s cenovou hladinou v období předchozím (tj. v období $t - 1$).

K vyjádření míry inflace se používá celá řada indexů. Mezi nejpoužívanější patří:

Index spotřebitelských cen (CPI – angl. Consumer Price Index), ve statistice ČR je uváděn jako index životních nákladů. Index CPI vyjadřuje změnu cen zboží (výrobků a služeb) zahrnutých do spotřebního koše ve sledovaném období ve vztahu k cenám předchozího období. **CPI je váženým aritmetickým průměrem jednotlivých cen spotřebního koše**, kde váha ceny každé komodity je dána jejím ekonomickým významem pro domácnost. Ty položky, které mají větší podíl ve spotřebě, to znamená, že na jejich nákup je vynaložena větší část rodinného rozpočtu, mají při

výpočtu větší váhu než zboží, které má ve spotřebě okrajový význam. Výrobky a služby jsou do koše vybrány tak, aby odrážely kupní zvyklosti obyvatel dané země. Spotřební koš má přes 700 položek setříděných do 12 hlavních částí (např. potraviny a nealkoholické nápoje, alkoholické nápoje a tabák, oděvy a obuv, bydlení, zdraví, doprava a vzdělávání, stravování a ubytování atd.).

8.2 Druhy inflace

A. Podle projevu inflace lze rozlišovat její následující druhy:

1. **Otevřená (zjevná) inflace** – je nejběžnějším typem inflace, ekonomická nerovnováha se plně projevuje v růstu cen.
2. **Skrytá inflace** – jde o situaci, kdy již při malé změně kvality a užitné hodnoty výrobku roste cena vykazovaná jako cena nového produktu.
3. **Potlačená inflace** – vzniká při převisu poptávky po zboží, kdy růst cen je administrativně brzděn, klesá kvalita výrobků, vzniká černý trh.

B. Podle velikosti míry inflace (podle míry růstu cen) můžeme rozlišit tyto druhy inflace:

1. **Mírná (plíživá) inflace – jednociferná inflace** (tj. do 10 % ročně), ekonomické subjekty důvěřují penězům, ekonomika běžně funguje, tempo růstu cen odpovídá tempu růstu výroby.
2. **Pádivá (rychlá) inflace – dvojciferná inflace** (míra inflace se pohybuje v desítkách procent ročně), tempo růstu výroby zaostává za tempem růstu cen.
3. **Hyperinflace – trojciferná a větší inflace** (cenová hladina roste ročně o 100 % – 1 000 % či více). Peníze přestávají plnit svoje funkce, je preferována barterová (naturální) směna. Na trhu dochází k výraznému převisu poptávky nad nabídkou zboží. Ekonomický systém se za této situace obvykle rozpadá a je nutná měnová reforma.

8.3 Důsledky inflace

Charakterizovat vliv inflace na společnost a její dopad na ekonomiku státu není jednoduché. Inflace může hospodářství ovlivňovat negativně, ale i pozitivně.

Rychlá inflace je pro ekonomiku většinou nepříznivá. Mezi hlavní negativní důsledky tohoto druhu inflace patří zejména:

- pokles kupní síly peněz,
- při stagnaci příjmů (mezd) dochází ke snižování reálných příjmů,
- znehodnocení úspor,
- zvýhodnění dlužníků a znevýhodnění věřitelů.

Mírná inflace většinou ekonomický **růst podporuje příznivě**. Určitý nadbytek poptávky stimuluje plně a zároveň co nejefektivnější využívání zdrojů hospodářského růstu (kapitálu, půdy, pracovních sil atd.). Zvyšování cen stimulované nadbytkem poptávky umožňuje, aby zisky firem rostly rychleji než náklady. To je podnětem pro

podnikatele, aby zvyšovali své investice a tím i výrobu. Následně pak dochází k vytváření nových pracovních příležitostí.

8.4 Inflační daň, daňové deformace vyvolané inflací

Jak uvádí Mankiw (2009), pokud vláda zvýší příjmy natištěním peněz, znamená to, že uvaluje inflační daň. Tato daň se však liší od ostatních daní. Vydáváním peněz totiž obvykle dochází k růstu cen, peníze tak ztrácejí svou hodnotu. Inflační daň je proto daní, která je uvalena na každého držitele peněz.

Jak dále Mankiw uvádí (2009), téměř všechny daně nutí lidi měnit své chování. Daně zároveň vedou k nižší efektivitě při alokaci zdrojů. Vysvětlením toho, že inflace odráží lidi od spoření, je daňový přístup ke kapitálovým výnosům. Jde o zisky, které jedinec získá prodejem aktiva za cenu vyšší, než za jakou dané aktivum nakoupil. Dalším příkladem daňové deformace jsou daňové aspekty příjmů z úroků. Podle daně z příjmů je nominální úrok z úspor příjmem – i přesto, že část tohoto nominálního úroku je kompenzací inflace. Kdybychom žili v dokonalém světě, podle daňových zákonů by inflace nezměnila skutečné daňové závazky. Reálná ekonomika je však nedokonalá, proto i daňové zákony nejsou dokonalé.

Poznámka

Dostatečná zaměstnanost (tj. nízká míra nezaměstnanosti) a cenová stabilita představují dva z vrcholů magického čtyřúhelníku, tj. dva cíle hospodářské politiky státu. Vztah mezi mírou nezaměstnanosti a mírou inflace vyjadřuje tzv. Phillipsova křivka, podle které existuje nepřímý vztah mezi oběma veličinami. Snížení nezaměstnanosti vyvolá růst cenové hladiny a naopak. Inflace je tak cenou, kterou je třeba zaplatit za nízkou nezaměstnanost.

Kontrolní otázky

1. Definujte pojem inflace.
2. Čím lze vyjadřovat míru inflace a jaké druhy inflace znáte?
3. Vysvětlete příčiny a důsledky inflace a jaký je vztah mezi mírou inflace, mírou nezaměstnanosti.

Souhrn

- Inflace znamená růst všeobecné cenové hladiny, peníze ztrácejí svou hodnotu (jde o vnitřní znehodnocení peněz).
- Míra inflace (míra znehodnocení peněz) je tempem růstu cenové hladiny, uvádí se v procentech a nejčastěji se měří indexem spotřebitelských cen.
- Druhy inflace: dle projevu (otevřená, skrytá, potlačená), dle velikosti (inflace mírná, pádivá, hyperinflace).

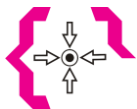
- Negativní důsledky inflace: pokles kupní síly peněz, snížení reálných příjmů, znehodnocení úspor, zvýhodnění dlužníků na úkor věřitelů atd.
- Pozitivní důsledky inflace: zvýšení investic, vytváření nových pracovních míst, zvýšení výroby atd.
- Nepřímý vztah mezi výší nezaměstnanosti a mírou inflace vyjadřuje Phillipsova křivka.
- Agregátní cenová hladina se přizpůsobuje tak, aby ustavila rovnováhu mezi nabídkou peněz a poptávkou po penězích.
- Zvýší-li centrální banka nabídku peněz, způsobí tím růst cenové hladiny.
- Trvalý růst nabízených peněz vede k přetrvávající inflaci.

Literatura

- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- MANKIW, N. G. *Zásady ekonomie*. Praha: Grada Publishing, 2009. 764 s. ISBN 978-80-7169-891-3.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

9 Hospodářský cyklus

Cíle

Objasnit jednotlivé fáze hospodářského cyklu, jejich důsledky a popsat proticyklickou politiku státu.

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- hospodářský cyklus
- fáze kontrakce
- fáze expanze
- proticyklická politika

9.1 Charakteristika cyklu

Z obecného hlediska je možné hospodářské cykly charakterizovat jako **výkyvy (fluktuační) v ekonomické aktivitě v podobě opakovaného kolísání reálného produktu, zaměstnanosti, investic, zisků** a dalších ekonomických veličin.

Ekonomická realita vykazuje z hlediska časového stále se opakující výkyvy ve vývoji reálného produktu. Neustále dochází ke **střídání** kratších nebo delších období pomalejšího či rychlejšího **růstu/poklesu** produktu, případně jeho **stagnace**. Jde o fluktuační (kolísání) skutečného produktu okolo trendu, kterým je dlouhodobý vývoj potenciálního produktu.

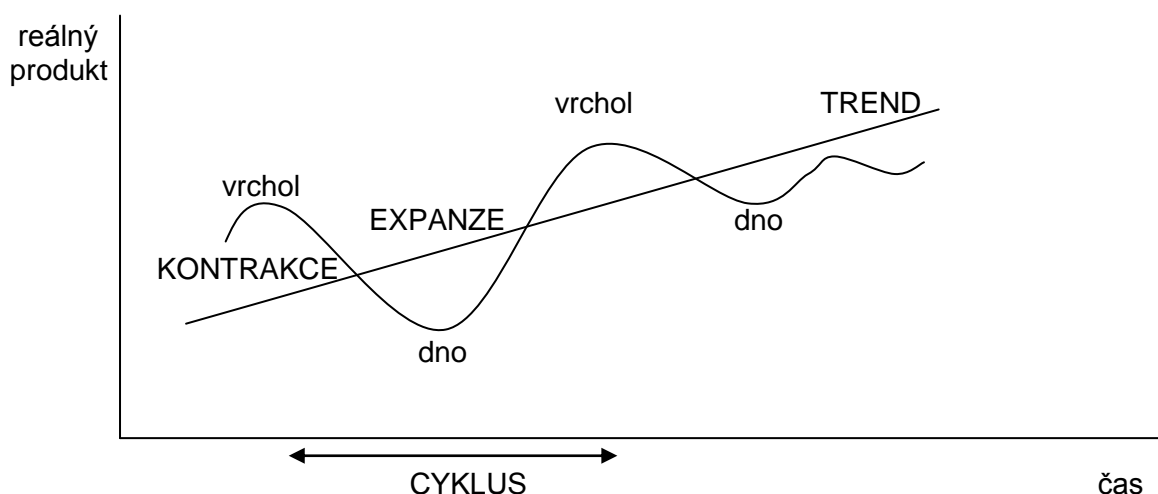
9.2 Fáze hospodářského cyklu

Hospodářský cyklus obsahuje tyto *dvě základní fáze*:

1. **fáze kontrakce**, tj. poklesu reálného produktu, která je zakončena dolním bodem obratu (dno, sedlo),
2. **fáze expanze** (rozmach, vzestup), tj. růst reálného produktu. Na konci této fáze dochází k hornímu bodu obratu (vrchol).

Výkyvy v ekonomické aktivitě znamenají fluktuační skutečného reálného produktu. Trendem je dlouhodobý vývoj potenciálního produktu. Cyklické výkyvy přitom mohou po určitou dobu probíhat nad nebo i pod (což bývá častější) trendovou linií. **Cyklus** znázorňuje **období mezi dvěma stejnými body obratu** (vrchol – vrchol, případně dno – dno).

Schéma č. 9.1: Fáze hospodářského cyklu

Zdroj: Helísek (2002, s. 165)

Trvá-li kontrakce dvě a více po sobě následující čtvrtletí (v meziročním srovnání) hovoříme o **recesi**. Zvláště dlouhé a hluboké recese se nazývají **deprese**. V období **stagnace** produkt vykazuje nulové přírůstky. Výrazná expanze bývá označována jako **boom**, počátek fáze expanze za **oživení**.

9.3 Důsledky hospodářského cyklu

Důsledky hospodářských cyklů lze sledovat z pohledu ekonomického i politického.

Ekonomické důsledky:

- Nejvýraznějším důsledkem cyklického kolísání hospodářské aktivity je růst nezaměstnanosti v cyklické fázi kontrakce (recese). Tím dochází ke **ztrátě produkce** ve srovnání s potenciálními výrobními možnostmi dané ekonomiky. Dopadem nízkého objemu vytvořené produkce je pokles ekonomické úrovně (HDP/1 obyvatele), následně pak pokles životní úrovně obyvatelstva.
- **Vysoká nezaměstnanost** s sebou přináší další negativní důsledky ekonomického i sociálního charakteru.
- Kolísání ekonomiky má dopad na nestabilitu cenové hladiny s nežádoucími důsledky zejm. v případě **růstu míry inflace**.
- Cyklické kolísání ekonomické aktivity se promítá také do rozkolísanosti zbývajících důležitých makroekonomických veličin, tj. **vnější ekonomické pozice**.

Politické důsledky:

Závažné ekonomické problémy jsou doprovázeny také politickými potížemi. To vyplývá zejména z poklesu životní úrovně obyvatel a následné radikalizace nejvíce postižených skupin obyvatelstva, zejména sociálně slabých či jinak ohrožených.

9.4 Proticyklická politika

Proticyklická politika nebo také **politika vyhlazování hospodářského cyklu** probíhá nejčastěji formou usměrňování agregátní poptávky. Tato regulace má zároveň podobu:

- *politiky vysoké zaměstnanosti* prostřednictvím snižování cyklické nezaměstnanosti,
- nebo podobu *protiinflační politiky*.

Jde tedy o regulaci ekonomiky pomocí nástrojů hospodářské politiky státu, a to zejména:

- **fiskální politikou**, v rámci této politiky se mění vládní výdaje (státní nákupy, transferové platby) a daňové zatížení ekonomických subjektů,
- **monetární (měnovou) politikou**, kdy centrální banka ovlivňuje množství peněz v ekonomice, úrokovou sazbu a tím i výdaje na ni citlivé (tedy i agregátní poptávku),
- **politikou ovlivňující čistý export** (prostřednictvím cel, dovozních kvót, intervencí měnových kurzů atd.).

9.5 Hospodářské cykly z pohledu klasických a keynesiánských teorií

Jak uvádí Holman (2004), od 80. let minulého století se teorie o hospodářských cyklech rozcházejí. Noví klasikové podporovali teorii reálných cyklů podle které peníze jsou neutrální a měnová politika je neúčinná. Noví keynesiánci naopak rozvíjejí poptávkovou teorii cyklu. Podle nich měnová politika ovlivňuje produkci a zaměstnanost zejména v krátkém období. Výsledky mnoha studií však neprokázaly pravou příčinu vzniku i průběhu hospodářských cyklů. Rozdíly mezi přístupem nových klasiků a nových keynesiánců ve vztahu k hospodářským cyklům uvádí tabulka č. 9.1.

Tabulka č. 9.1: Pohled na hospodářské cykly (přístup nových klasiků a nových keynesiánců

	Noví klasikové	Noví keynesiánci
Jakými šoky jsou vyvolávány hospodářské cykly?	nabídkovými	poptávkovými
Jde o cykly monetární nebo reálné?	reálné	monetární
Jsou peníze neutrální i v krátkém období?	ano	ne
Tvoří lidé racionální očekávání?	ano	ano
Dochází k neustálému vyčišťování trhů i v krátkém období?	ano	ne
Znamená hospodářský cyklus fluktuace kolem rovnováhy, nebo fluktuace samotné rovnováhy?	fluktuace samotné rovnováhy	fluktuace kolem rovnováhy
Jakou povahu má nezaměstnanost v recesích?	dobrovolnou	nedobrovolnou
Měl by stát provádět proticyklickou politiku?	ne	ano

Zdroj: Holman (2004, s. 340)

Pozn. Označení „klasikové“ se používá pro ekonomy, kteří jsou v opozici vůči keynesiáncům. Keynesiánci odmítají tvrzení o neutralitě peněz.

Poznámka

Průběh hospodářského cyklu je nepravidelný a žádné dva hospodářské cykly nejsou totožné.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte hospodářský cyklus a jeho jednotlivé fáze.
2. Charakterizujte důsledky cyklického vývoje ekonomiky.
3. Popište proticyklickou politiku státu.

Souhrn

- Hospodářský cyklus představuje výkyvy (fluktuaci) v ekonomické aktivitě v podobě opakovaného kolísání reálného produktu a dalších veličin.
- Jde o fluktuaci (kolísání) skutečného produktu okolo trendu (dráhy) – potenciálního produktu.
- Kontrakce znamená pokles reálného produktu zakončený dolním bodem obratu (dno).
- Expanze (rozmach, vzestup) představuje růst reálného produktu, na konci této fáze dochází k hornímu bodu obratu (vrchol).
- Cyklus je obdobím mezi dvěma stejnými body obratu.
- Proticyklická politika je politikou vyhlazování hospodářského cyklu, prostřednictvím fiskální politiky, měnové politiky a politiky ovlivňující čistý export.

Literatura

HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.

HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.

HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.

HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.

HYÁNEK, V.; PROUZOVÁ, Z.; ŠKARABELOVÁ, S. a kol. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 294 s. ISBN 978-80-210-4423-4.

MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.

PRŮŠA, L. *Ekonomie sociálních služeb*. Praha: ASPI Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6.

REKTOŘÍK, J. a kol. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha: Ekopress, 2007. 310 s. ISBN 978-80-86929-29-3.

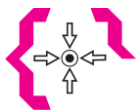
SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.

SARGEANT, A. *Marketing Management for Nonprofit Organizations*. 3. vyd. Oxford University Press, New York, 2009. 257 s. ISBN 978-0-19-923615-2.

ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.

ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

10 Hospodářská politika státu

Cíle

Charakterizovat úlohu státu v ekonomice, nedokonalosti tržního mechanismu (tržní selhání) a nástroje stabilizační makroekonomické politiky státu.

Časová náročnost

1 hodina

Pojmy k osvojení

- tržní selhání
- hospodářská politika
- stabilizační makroekonomická politika

10.1 Úloha státu v ekonomice

Ve vývoji hospodářské praxe má stát/vláda významnou a nezastupitelnou roli. Názory na rozsah aktivizačních opatření se však liší. A to od zastánců silného vlivu státu do vývoje ekonomiky až po minimalizaci vládních aktivit. V soudobé ekonomice plní stát/vláda následující významné ekonomické funkce:

1. **Vytváří právní rámec pro fungování tržní ekonomiky.** Vláda stanoví „kritéria ekonomického chování“, tzn. stanoví zákony a další legislativní ustanovení, kterými upravují činnost jednotlivých subjektů.
2. **Určuje makroekonomickou stabilizační politiku.** Ta je zaměřena na zajištění stabilního vývoje ekonomiky, tedy proti výkyvům hospodářského cyklu, proti nezaměstnanosti, ekonomické stagnaci a rychlé cenové inflaci.
3. **Ovlivňuje alokaci zdrojů.** Jde o mikroekonomický aspekt vládní politiky, ve kterém pomáhá při řešení otázek „CO?“ vyrábět a „JAK?“ vyrábět. V ideálním případě je fungování tržního mechanismu založeno na dokonalé konkurenci. Ve skutečnosti je trh nedokonalý a díky tomu dochází k tržním selháním. Z tohoto důvodu regulace založená na „neviditelné ruce“ trhu bývá doplněna o určité korekční funkce „viditelné ruky“ vlády.
4. **Prosazuje přerozdělování důchodů.** Vláda usiluje o vytvoření spravedlivé sociální společnosti. Znamená to, že uskutečňuje různé sociální programy, vyplácí důchody a další sociální příspěvky. Finanční prostředky pro tyto aktivity

jsou získávány od všech členů společnosti. Stát/vláda tak pomáhá při řešení otázky „PRO KOHO?“ vyrábět.

10.2 Nedokonalosti tržního mechanismu

Hlavním důvodem regulační funkce státu do vývoje ekonomiky jsou některé nedokonalosti v samoregulační funkci tržního systému, tzv. tržní selhání. Mezi hlavní příčiny selhání trhu patří:

1. Nedokonalost konkurence. V ekonomické praxi není nikdy splněn základní předpoklad pro efektivní fungování tržního mechanismu, kterým je dokonalá konkurence. Trh má tendenci centralizovat výrobu a podporovat vznik monopolů. Zejména výsadní (monopolní) postavení firmy však může vést k *deformaci cen*. Stát proto musí zabezpečit přibližně stejné podmínky pro všechny ekonomické subjekty (např. prostřednictvím antimonopolního úřadu).
2. Externality. Jedná se o vedlejší (externí) efekty, které doprovázejí hospodářskou činnost tržních subjektů. Tyto vedlejší efekty neprocházejí trhem, ale transakce směn výrazně ovlivňují. Externality mohou být dvojí povahy: *pozitivní (kladné) externality*. V tomto případě činnost jednoho subjektu přináší bezplatně prospěch jinému subjektu. Kromě toho jsou i *negativní (záporné) externality*, kdy činnost jednoho subjektu přináší náklady jinému subjektu, které mu nejsou hrazeny (nejčastěji jde o škody na životním prostředí, tj. znečištění vody, půdy, ovzduší, hluk, zápach atd.).
3. Veřejné statky. Jde o výrobky a služby, které uspokojují potřeby všech lidí v dané společnosti, např. služby národní obrany, policie, péče o životní prostředí, školství, zdravotnictví atd. Trh sám o sobě nedokáže vytvářet dostatečný zájem ze strany soukromého sektoru o tyto činnosti z důvodu malé ziskovosti těchto činností, vysoké kapitálové náročnosti, dlouhodobé návratnosti vložených investic a navíc s velkým podnikatelským rizikem.
4. Zásahy státu. I některé zásahy státu jako např. prohibice, centrální stanovení mezd nebo cen určitých produktů (např. regulované nájemné) apod. mohou vyvolat nedokonalé fungování trhu.
5. Časové zpoždění a asymetrie informací. Trh poskytuje informace firmám i spotřebitelům s určitým časovým zpožděním. To může vést k velkým poruchám ekonomiky nebo ke ztrátám ve výrobě a spotřebě.

10.3 Stabilizační makroekonomická politika státu

Stabilitou se v ekonomii rozumí jedna z vlastností rovnováhy, tj. stav setrvačnosti, kdy neexistují tlaky na změnu určité veličiny. Pojetí makroekonomické stability však není jednotné. Obecně se stabilizační makroekonomická politika zaměřuje na tu oblast hospodářské politiky, která usiluje o ekonomickou stabilitu při dostatečném růstu hospodářství a zároveň dostatečné zaměstnanosti a stabilitě cenové úrovně produktů.

Její uskutečňování znamená trvalé plnění čtyř základních cílů:

1. **optimální hospodářský růst** (tj. stabilní tempo růstu produktu a omezení tržních výkyvů),
2. **vysoká zaměstnanost** (popř. nízká míra nezaměstnanosti),
3. **stabilita cenové hladiny** (popř. nízká míra inflace),
4. **vnější ekonomická rovnováha** (charakterizovaná vyrovnanou platební bilancí).

Výše uvedené cíle makroekonomické stabilizační politiky jsou vysvětlovány prostřednictvím „magického čtyřúhelníku“ (viz kapitola č. 4.3).

K tomu, aby mohly být plněny výše uvedené cíle, je třeba zmínit nástroje hospodářské politiky státu. Jde o následující nástroje, jejichž vysvětlení bude předmětem dalších kapitol:

- fiskální politika (viz kapitola č. 11),
- měnová (monetární) politika (viz kapitola č. 12),
- důchodová politika,
- zahraničně obchodní politika.

10.4 Subjekty hospodářské politiky státu

Z uvedeného textu vyplývá, že ekonomika a politika spolu velmi úzce souvisí. Jedna bez druhé nemůže v dnešní vyspělé společnosti existovat. Hospodářská politika se tak týká každého jedince, ať již přímo či nepřímo. Jak uvádí Švarcová (2008), součástí hospodářské politiky je např. problematika regulace výše nájemného, regulační poplatky ve zdravotnictví, přímá úhrada za nadstandardní zdravotní péči, výše spotřebních daní (na benzín, alkohol, tabákové výrobky) a mnoho dalších záležitostí.

Hospodářská politika je významným způsobem ovlivňována i výsledky voleb, tedy politickou stranou, jež se dostane k moci. Jiná hospodářská politika je prosazována pravicí, jinou politiku hájí levicové strany. Vláda musí zároveň pružně reagovat na vývoj aktuálního dění nejen ve státě, ale i v Evropě a celém světě.

Hospodářská politika je vztahována ke státu. Stát je však velmi široký pojem, který zahrnuje obvykle následující subjekty:

- parlament,
- vládu,
- centrální banku.

Parlament je v České republice složený ze dvou komor – poslanecké sněmovny a senátu. Je složený ze zástupců volených občany naší země. Parlament schvaluje platnou legislativu, jež ovlivňuje fungování státu, tedy i jeho ekonomickou prosperitu. Zákonem se stává i schválený státní rozpočet na konkrétní rok (viz dále kapitola č. 11 Fiskální politika). Nutno podotknout, že činnost parlamentu je výrazně ovlivněna rozložením politických sil, jež jsou v něm zastoupeny.

Vláda je nejvyšším výkonným orgánem státu. Vláda vypracovává návrhy zákonů (tedy i návrh rozpočtu na příští rok) a předkládá je ke schválení parlamentu (poslanecké sněmovně a senátu).

Centrální banka jako součást bankovního systému je základem fungujícího ekonomického zřízení. Centrální bankou v ČR je Česká národní banka (ČNB), která

uskutečňuje měnovou (monetární) politiku (viz kapitola č. 12). Reguluje tedy množství peněz, které je v oběhu a tím i míru inflace. ČNB zároveň usměřňuje komerční bankovní trh.

Poznámka

Podle stanovených cílů je možné makroekonomickou stabilizační politiku specifikovat např. jako prorůstovou politiku, politiku sledující udržení vysoké zaměstnanosti, protiinflační politiku, proticyklickou politiku atd.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte úlohu státu v ekonomice.
2. Definujte příčiny tržního selhání.
3. Popište makroekonomickou stabilizační politiku státu.

Souhrn

- Stát plní následující důležité funkce v ekonomice: vytváří právní rámec pro fungování ekonomiky, určuje makroekonomickou stabilizační politiku, ovlivňuje alokaci zdrojů, prosazuje přerozdělování důchodů.
- Tržní selhání jsou nedostatky fungování tržního mechanismu způsobené nedokonalostí konkurence, existencí veřejných statků a externalit, některými zásahy státu, časovým zpožděním a asymetrií v poskytování informací.
- Stabilizační makroekonomická politika usiluje o ekonomickou stabilitu, sleduje čtyři základní cíle: optimální hospodářský růst, vysokou zaměstnanost, stabilitu cenové hladiny a vnější ekonomickou rovnováhu.

Literatura

BACHMANN, P. *Management neziskové organizace*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 282 s. ISBN 978-80-7435-130-3.

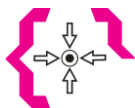
BOUKAL, P. *Ekonomika a financování neziskových organizací*. Praha: OECONOMICA, 2007. 110 s. ISBN 978-80-245-1293-8.

BROWN, H.H.; RUHL, D.L. *Breakthrough Management for Not-for-Profit Organizations. Beyond Survival in the 21st century*. Praeger Publisher, 2003. 266 s.. ISBN 1-56720-639-5.

ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.

- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- HYÁNEK, V.; PROUZOVÁ, Z.; ŠKARABELOVÁ, S. a kol. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 294 s. ISBN 978-80-210-4423-4.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
- PRŮŠA, L. *Ekonomie sociálních služeb*. Praha: ASPI Publishing, 2007. 180 s. ISBN 978-80-7357-255-6.
- REKTORŮK, J. a kol. *Ekonomika a řízení odvětví veřejného sektoru*. Praha: Ekopress, 2007. 310 s. ISBN 978-80-86929-29-3.
- REKTORŮK, J. a kol. *Organizace neziskového sektoru – základy teorie, ekonomiky a řízení*. Praha: Ekopress, 2007. 188 s. ISBN 978-80-86929-54-5.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- SARGEANT, A. *Marketing Management for Nonprofit Organizations*. 3. vyd. Oxford University Press, New York, 2009. 257 s. ISBN 978-0-19-923615-2.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.
- UNITED NATIONS. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. 1. vyd. New York: United Nations, 2003. 316 s. ISBN 92-1-161461-9. Dostupný z: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf.

11 Fiskální politika

Cíle

Objasnit význam fiskální politiky, její cíle a nástroje. Zaměření se na popis státního rozpočtu, jeho příjmy a výdaje, funkce a jednotlivé typy státního rozpočtu. Podstata expanzivní a restriktivní fiskální politiky.

Časová náročnost

2 hodiny

Pojmy k osvojení

- fiskální politika
- státní rozpočet
- daně, daňová soustava
- Lafferova křivka
- vládní výdaje, transferové platby
- expanzivní fiskální politika
- restriktivní fiskální politika

11.1 Fiskální politika, cíle a nástroje

Fiskální neboli rozpočtová politika patří k hlavním nástrojům hospodářské politiky státu. Je to politika zaměřená na **ovlivňování ekonomiky prostřednictvím veřejných rozpočtů** (neboli veřejných financí). Součástí veřejných rozpočtů je státní rozpočet, rozpočty orgánů místní správy (krajů, obcí), centrální finanční fondy (např. Státní fond kultury ČR, Státní fond životního prostředí atd.) a finance státních podniků. Fiskální politika patří vedle měnové, důchodové, vnější obchodní a vnější měnové politiky k důležitým nástrojům makroekonomické stabilizační politiky. Tento nástroj má v rukou vláda (stát) – viz předchozí kapitola č. 10.

Cílem fiskální politiky je zabezpečení celkové rovnováhy v ekonomice s důrazem na cenovou stabilitu (míru inflace) a zaměstnanost (míru nezaměstnanosti). K dosažení těchto cílů využívá fiskální politika především příjmovou a výdajovou stránku státního rozpočtu k regulaci agregátní poptávky a částečně i agregátní nabídky.

Hlavní **nástroje** fiskální politiky tvoří:

- a) rozpočtové příjmy,
- b) rozpočtové výdaje,
- c) vestavěné stabilizátory.

11.2 Státní rozpočet a daňová soustava

Hlavní institucí fiskální politiky je **státní rozpočet** (SR), tj. centralizovaný peněžní fond, který vytvářejí, rozdělují a používají ústřední orgány státní moci. Hlavním zdrojem příjmů státního rozpočtu jsou daně. Daň je platbou povinnou, kterou subjekt (domácnost, firma) musí odvést do státního rozpočtu ve stanovené výši a lhůtě. Soustavu daní tvoří daně přímé a nepřímé:

1. **Daně přímé** jsou daně, jejichž výše je přímo závislá na výši příjmu nebo majetku plátce. Tuto daň odvádí vlastník příjmu nebo majetku na základě daňového přiznání. Mezi přímé daně patří např. daň z příjmu (fyzických osob, právnických osob), daň z nemovitostí, z nabytí nemovitosti, daň dědická, darovací atd.
2. **Daně nepřímé** zahrnují daně, které jsou součástí ceny nakupovaných výrobků a poskytovaných služeb. Firma je pouze **plátcem** (tzv. výběřčím) daně, **poplatníkem** je konečný spotřebitel (ten, kdo zboží koupí a spotřebuje). Mezi nepřímé daně patří především daň z přidané hodnoty (DPH), daň spotřební a cla (cla dovozní, vývozní, tranzitní). Spotřební dani zpravidla podléhají ty výrobky, u nichž chce stát snížit jejich spotřebu (daň má prohibitivní charakter). Spotřebními daněmi jsou: daň z minerálních olejů, z lihu, piva, vína a tabákových výrobků.

Nepříznivý vliv **vysokého daňového** zatížení jak na motivaci hospodářských subjektů, tak na vývoj ekonomiky i na státní rozpočet je popisován pomocí **Lafferovy křivky**. Vychází se zde z předpokladu substituce (záměny) mezi zdaňovanou činností a stínovou/šedou ekonomikou.

Mezi mírou zdanění (tj. daňovou sazbou) a výší příjmů do státního rozpočtu (tj. daňovým výnosem) neexistuje lineární vztah. S růstem daňové sazby výnos z daní krátkodobě vzrůstá, ale ekonomická aktivita se postupně přesouvá od zdaněné ekonomiky směrem ke stínové ekonomice. Klesá tak základ daně a od určitého bodu (bod *L* – Lafferův bod, tj. bod maximálního výnosu z daní) pak klesají i daňové výnosy.

Státní rozpočet (SR) je nejdůležitější složkou veřejných financí. Představuje celostátní bilanci (rozvahu) předpokládaných příjmů a výdajů státu za jeden rok. Rozpočtové období je v ČR shodné s kalendářním rokem. Návrh státního rozpočtu sestavuje Ministerstvo financí a předkládá ho vládě, která po jeho projednání předkládá návrh rozpočtu Poslanecké sněmovně Parlamentu ČR. Schválením v Parlamentu nabývá SR povahy rozpočtového zákona.

V průběhu sestavování SR by měla být dodržována *zásada publicity*, tj. podrobného informování veřejnosti o návrhu rozpočtu i o jeho průběžném plnění. Po uplynutí rozpočtového období předkládá vláda Parlamentu státní závěrečný účet, tj. zprávu o plnění rozpočtu.

Státní rozpočet se sestavuje jako **vyrovnaný** (rovnost příjmů a výdajů), **schodkový** (výdaje převyšují příjmy) nebo **přebytkový** (příjmy převyšují výdaje). Jde o tzv. *saldo rozpočtu*, tj. rozdíl mezi příjmy a výdaji SR.

Schodkový rozpočet (deficit státního rozpočtu) podporuje rozvoj ekonomiky, ale jen krátkodobě. Navíc obvykle zatíží další generace, jelikož se hospodaří na dluh. Schodkový rozpočet je obvykle důsledkem expanzivní fiskální politiky.

Přebytkový rozpočet vytváří rezervu na období, kdy ekonomický rozvoj není optimální (resp. v období hospodářské recese). V tomto případě však stát neinvestuje plně své

příjmy např. do veřejných zakázek a tím se i netvoří nová pracovní místa, ekonomika není adekvátně podporována. Přebytkový rozpočet je obvykle důsledkem expanzivní fiskální politiky.

Deficit státního rozpočtu může mít podobu cyklického nebo strukturálního deficitu. Cyklický deficit vzniká v důsledku využívání vestavěných stabilizátorů. Strukturální deficit je nebezpečný pro navyšování veřejného dluhu. Ten je důsledkem expanzivní fiskální politiky (tj. snižování daňových sazeb, zvyšování výdajů státního rozpočtu atd.). Ke krytí strukturálního rozpočtu se využívá emise peněz, jež je následně zdrojem růstu cenové hladiny, tj. míry inflace.

Příklad příjmové a výdajové stránky státního rozpočtu je uveden ve schématu číslo 11.1.

Schéma č. 11.1: Schéma státního rozpočtu

Státní rozpočet	
<p>Příjmová stránka</p> <ul style="list-style-type: none"> - daně - cla - sociální pojištění - ostatní příjmy (poplatky atd.) - příjmy z rozpočtu EU 	<p>Výdajová stránka</p> <ul style="list-style-type: none"> - státní správa (úřady) - obrana státu, školství, zdravotnictví - transfery obyvatelstvu (důchody, dávky atd.) - státní zakázky (dálnice atd.) - investice do životního prostředí - odvody do rozpočtu EU
Příjmy celkem	Výdaje celkem

Zdroj: Švarcová (2008, s. 225)

Pozn. Obecně není možné jednoznačně určit, zda deficit státního rozpočtu je nežádoucí, na druhé straně vyrovnaný nebo přebytkový státní rozpočet také nelze považovat za pozitivní.

11.3 Druhy fiskální politiky

Fiskální politika může být dvojího typu:

1. expanzivní,
2. restriktivní.

Ad₁) **Expanzivní fiskální politika** podporuje výkon ekonomiky buď podporou růstu agregátní poptávky *AD* (např. snížením daní nebo zvýšením vládních výdajů – *G*, *TR*), nebo podporou agregátní nabídky *AS* (např. snížením daňového zatížení).

Důsledkem expanzivní politiky bývá zvýšení výdajů státního rozpočtu. To obvykle vede k deficitu (schodku) státního rozpočtu (případně k prohloubení již existujícího schodku). Dlouhodobě opakovanými deficity státního rozpočtu vzniká státní dluh. Stát si na pokrytí deficitu půjčuje na finančních trzích formou operací na volném trhu. Růst deficitu postupně vede ke snížení tempa růstu ekonomiky.

Ad₂) **Restriktivní fiskální politika** omezuje agregátní poptávku i agregátní nabídku. Tato politika je zaměřena na růst zdanění a na omezení vládních výdajů (*G*, *TR*) s cílem dosažení přebytku státního rozpočtu. Přebytkový státní rozpočet má obvykle

protiinflační dopad, působí však současně na snížení ekonomické aktivity v zemi (pokles HDP).

Poznámka

Na pokrytí deficitu SR (časového nesouladu mezi příjmy a výdaji SR) vydává stát státní dluhopisy (např. státní pokladniční poukázky a obligace) – krátkodobé dluhopisy splatné do jednoho roku. Při opakovaných deficitech SR tak vzniká a narůstá státní dluh. Státní dluh ČR výrazně roste od roku 1997 a je jenom částí celkového zadlužení země. Státní dluh spolu s dluhy zdravotních pojišťoven, mimorozpočtových fondů a fondů místních rozpočtů (tj. měst a obcí) tvoří veřejný dluh.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte fiskální politiku, její cíle, nástroje a druhy.
2. Co vyjadřuje Lafferova křivka?
3. Charakterizujte státní rozpočet a jeho funkce.

Souhrn

- Fiskální politika (rozpočtová politika) vlády je politika zaměřená na ovlivňování ekonomiky prostřednictvím veřejných rozpočtů.
- Cílem fiskální politiky je zabezpečení celkové rovnováhy v ekonomice, zejm. cenové stability (míry inflace) a zaměstnanosti (míry nezaměstnanosti).
- Hlavními nástroji fiskální politiky jsou daně (příjmová strana SR), vládní výdaje na nákup zboží a transfery (výdajové strany SR) a vestavěné stabilizátory.
- Expanzivní fiskální politika podporuje výkon ekonomiky zvýšením vládních výdajů (podpora agregátní poptávky), nebo snížením daňového zatížení (podpora agregátní nabídky) – důsledkem bývá schodek/deficit státního rozpočtu.
- Restriktivní fiskální politika snižuje ekonomickou aktivitu omezením vládních výdajů (agregátní poptávka je tlumena) – důsledkem je přebytek státního rozpočtu.
- Státní rozpočet může být sestaven jako vyrovnaný, schodkový či přebytkový (příjmy převyšují výdaje).

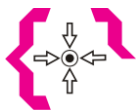

Literatura

ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.

- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- HYÁNEK, V.; PROUZOVÁ, Z.; ŠKARABELOVÁ, S. a kol. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 294 s. ISBN 978-80-210-4423-4.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- OCHRANA, F.; PAVEL, J.; VÍTEK, L. a kol. *Veřejný sektor a veřejné finance (financování nepodnikatelských a podnikatelských aktivit)*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010. 264 s. ISBN 978-80-247-3228-2.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- SARGEANT, A. *Marketing Management for Nonprofit Organizations*. 3. vyd. Oxford University Press, New York, 2009. 257 s. ISBN 978-0-19-923615-2.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.
- UNITED NATIONS. *Handbook on Non-Profit Institutions in the System of National Accounts*. 1. vyd. New York: United Nations, 2003. 316 s. ISBN 92-1-161461-9. Dostupný z: http://unstats.un.org/unsd/publication/seriesf/seriesf_91e.pdf.

12 Měnová politika

Cíle

Objasnit význam měnové (monetární) politiky, její cíle a nástroje. Zaměřeni se na popis nepřímých nástrojů. Podstata expanzivní a restriktivní měnová politika.

Časová náročnost

2 hodiny

Pojmy k osvojení

- měnová (monetární) politika
- nepřímé nástroje
- přímé nástroje
- expanzivní měnová politika
- restriktivní měnová politika

12.1 Měnová politika, cíle a nástroje

Měnovou politiku (MP), tj. monetární nebo také peněžní politiku lze definovat jako **system zásad a opatření v oblasti peněžního oběhu a úvěru**. Základním předpokladem pro efektivní realizaci MP je rozvinutý tržní mechanismus a především vyspělý a stabilní finanční trh. O opatřeních v oblasti měnové politiky rozhodují a uskutečňují monetární autority, což je zpravidla **centrální banka**. Centrální bankou v ČR je Česká národní banka.

Cílem měnové politiky je ovlivňovat makroekonomickou rovnováhu (především **zaměstnanost** a **cenovou hladinu**) pomocí regulace množství peněz v oběhu (tj. nabídku peněz neboli peněžní zásobu) a úrokové míry. Komerční banky tyto cíle pomáhají naplňovat tím, že jsou v přímém kontaktu s jednotlivými tržními subjekty, sledují a uspokojují jejich poptávku po penězích. Bankovní rada ČNB při rozhodování o nastavení měnové politiky vychází z aktuální makroekonomické situace, opírá se též o prognózu vývoje ekonomiky a vyhodnocení rizik jejího naplnění. V případě vstupu ČR do eurozóny by se ČNB musela vzdát měnové politiky ve prospěch Evropské centrální banky.

Nabídku peněz ovlivňuje centrální banka pomocí nástrojů měnové politiky, které lze rozdělit na **nástroje přímé** (administrativní) a **nástroje nepřímé** (tržní).

Ve výjimečných případech (při porušení rovnováhy na trhu peněz, nebo když je ohrožena existence nějaké banky) jsou používány po přechodnou dobu **přímé**

nástroje monetární politiky. Jedná se o adresné zásahy administrativní povahy, jako např.:

- *stanovení pravidel likvidity* (tj. závazné struktury aktiv a pasiv obchodních bank používaných z důvodu zajištění jejich likvidity),
- *úvěrové kontingenty* – limity úvěrů (tj. stanovení maximální výše úvěrů, které může komerční banka poskytnout svým klientům),
- *omezení objemu úvěrů*, které poskytuje centrální banka komerčním bankám,
- *stanovení maximální výše úrokových sazeb* (tzv. úrokové stropy) atd.

12.2 Nepřímé nástroje měnové politiky

K hlavním nástrojům měnové politiky patří **nepřímé nástroje** - nástroje tržně orientované, které působí plošně na celou soustavu komerčních bank. Tyto nepřímé nástroje stanoví stejné podmínky pro všechny subjekty v ekonomice (zejména komerční banky). Mezi nepřímé nástroje MP patří:

- a) operace na volném trhu,
- b) stanovení diskontní sazby,
- c) stanovení sazby povinných minimálních rezerv.

Ad_a) **Operace na volném trhu** jsou v současnosti nejdůležitějším nástrojem centrální banky, představují **nákup nebo prodej státních cenných papírů** (zejména obligací, státních pokladničních poukázek). Jde o operace realizované centrální bankou vůči bankovní či nebankovní veřejnosti.

Ad_b) **Diskontní sazba je základní úroková sazba** (úroková míra), **za kterou půjčuje centrální banka peníze komerčním bankám**. Od této sazby jsou odvozeny úrokové sazby komerčních bank, za které poskytují úvěry svým klientům (podnikům a domácnostem). Za účelem dosažení zisku jsou úrokové sazby z úvěrů u komerčních bank vyšší. Jejich pohyb se odvíjí od pohybu diskontní sazby stanovené centrální bankou.

Ad_c) **Povinné minimální rezervy** (PMR). Tato rezerva má podobu **povinně vytvářené pohledávky komerčních bank u centrální banky** (na bezúročném účtu), kterou nelze (až na výjimky) použít. Určitý objem likvidních prostředků je stanoven zákonem jako procento z celkové výše bankovních depozit (tj. z vkladů).

12.3 Druhy měnové politiky

Všechny uvedené nástroje uplatňované centrální bankou výrazně ovlivňují nabídku peněz v ekonomice. Centrální banka může provádět dva typy monetární politiky:

1. expanzivní (tj. zvyšuje nabídku peněz),
2. restriktivní (tj. snižuje nabídku peněz).

Ad₁) **Expanzivní monetární politika** představuje taková opatření centrální banky, která zvyšují nabídku peněz (zvyšují množství peněz v oběhu). Opatření centrální banky při tomto druhu monetární politiky jsou následující:

- nakupuje cenné papíry
- snižuje diskontní sazbu (i repo sazbu) nebo
- snižuje stanovenou míru povinných minimálních rezerv komerčních bank.

Ad₂) V opačném případě, kdy opatření centrální banky vedou ke snížení nabídky peněz (snížení množství peněz v oběhu), jde o tzv. **restriktivní monetární politiku**. Opatření centrální banky při restriktivní monetární politice jsou následující:

- prodává cenné papíry
- zvyšuje diskontní sazbu (i repo sazbu) nebo
- zvyšuje stanovenou míru povinných minimálních rezerv.

12.4 Bankovní soustava ve vztahu k měnové politice

Bankovní soustava v ČR je dvoustupňová. První stupeň tvoří centrální banka, druhým stupněm jsou komerční (obchodní) banky (viz též v kapitole č. 6.3).

Centrální bankou v ČR je Česká národní banka (ČNB). Centrální banku zřizuje stát a pověřuje ji emisí peněz (tj. vydávání peněz). Centrální banka v ČR také realizuje monetární politiku nezávisle na vládě.

Komerční (obchodní) banky uskutečňují na peněžním trhu následující operace:

- aktivní operace – tj. poskytování úvěrů,
- pasivní operace – přijímání vkladů, vydávání cenných papírů,
- zprostředkovatelské operace – provádění depozitních převodů a dalších služeb.

Kromě poskytování úvěrů realizují komerční banky platební styk mezi jednotlivými ekonomickými subjekty. Platební styk může být hotovostní (realizace plateb ve formě hotových peněz) nebo bezhotovostní (který je prováděn prostřednictvím směnek, bankovních účtů, šeků, poštovními poukázkami, platebními kartami atd.).

Bankovní účty jsou zřizovány bankami za účelem provádění bankovních operací. Podle typu operace se rozlišují účty:

- běžné (slouží k ukládání peněžních prostředků a provádění platebních styků),
- kontokorentní (běžné účty s možností čerpání kontokorentního úvěru),
- termínované (k ukládání peněz s pevným termínem výběru),
- úvěrové atd.

Poznámka

Fiskální politika spolu s monetární politikou patří k nejdůležitějším oblastem hospodářské politiky státu/vlády v tržní ekonomice. Jako nejvhodnější se jeví kombinace expanzivní monetární politiky při současném uplatnění restriktivní fiskální politiky. Tím může dojít ke stimulaci ekonomického růstu a zaměstnanosti, zároveň i k tlumení růstu cen (míry inflace).

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte měnovou politiku, její cíle a nástroje.
2. Popište expanzivní měnovou politiku a její důsledky.
3. Popište restriktivní měnovou politiku a její důsledky.

Souhrn

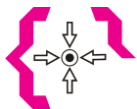
- Cílem měnové politiky je prostřednictvím regulace množství peněz v oběhu (nabídky peněz, peněžní zásoby) a úrokové míry ovlivňovat makroekonomickou rovnováhu, zejm. zaměstnanost a cenovou hladinu.
- Mezi nepřímé nástroje měnové politiky patří: operace na volném trhu, stanovení diskontní sazby a povinných minimálních rezerv.
- Operace na volném trhu jsou obchody se státními cennými papíry mezi CB a bankovní či nebankovní veřejností.
- Operace na volném trhu jsou většinou prováděny ve formě repo operací, tj. operací spojených se zpětným odkupem cenných papírů.
- Diskontní sazba je základní úroková sazba, za kterou mohou komerční banky čerpat úvěry od centrální banky.
- Repo sazba je sazba stanovená centrální bankou v rámci tzv. repo operací, je to úroková sazba používaná u smluv o odkupu a zpětném odprodeji cenných papírů.
- Povinné minimální rezervy jsou povinně vytvářené pohledávky komerčních bank u centrální banky.
- Přímé nástroje měnové politiky tvoří zejm. pravidla likvidity, limity úvěrů, omezení objemu úvěrů, stanovení maximální výše úrokových sazeb.
- Měnová politika může mít formu expanzivní měnové politiky (zvyšuje nabídku peněz, tj. množství peněz v oběhu) nebo restriktivní měnové politiky (snižuje nabídku peněz).

Literatura

- ČMEJREK, J.; KOPŘIVA, R. *Základy veřejné správy*. 1. vyd. Praha: PEF ČZU, 2008. 124 s. ISBN 978-80-213-1626-3.
- HÁJEK, L. *Ekonomie a ekonomika*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2009. 232 s. ISBN 978-80-7435-013-9.
- HELÍSEK, M. *Makroekonomie – základní kurz*. Slaný: Melandrium, 2002. 326 s. ISBN 80-86175-25-1.
- HLOUŠEK, J.; HLOUŠKOVÁ, Z. *Získávání zdrojů na aktivity NNO působící v sociální oblasti*. 1. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2011. 158 s. ISBN 978-80-7435-121-1.
- HOLMAN, R. *Makroekonomie (středně pokročilý kurz)*. Praha: C. H. Beck, 2004. 424 s. ISBN 80-7179-764-2.
- HYÁNEK, V.; PROUZOVÁ, Z.; ŠKARABELOVÁ, S. a kol. *Neziskové organizace ve veřejných službách*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2007. 294 s. ISBN 978-80-210-4423-4.
- MACÁKOVÁ, L. *Mikroekonomie*. Slaný: Melandrium, 2001. 273 s. ISBN 80-86175-09-X.
- SAMUELSON, P. A., NORDHAUS, W. D. *Ekonomie*. Praha: Svoboda, 1991. 1011 s. ISBN 80-205-0192-4.
- ŠIMKOVÁ, E. *Základy ekonomie a drobného podnikání*. 3. aktual. a rozšíř. vyd. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. 138 s. ISBN 978-80-7435-358-1.
- ŠVARCOVÁ, J. *Ekonomie – stručný přehled*. Zlín: CEED, 2008. 304 s. ISBN 978-80-9034337-5.

13 Sociální kapitál

Cíle

Objasnit charakteristiku sociálního kapitálu, jeho definování a vztah k udržitelnému rozvoji.

Časová náročnost

2 hodiny

Pojmy k osvojení

- sociální kapitál
- sociální síť
- sociální ekonomika
- udržitelný rozvoj

13.1 Charakteristika sociálního kapitálu

Pojem sociální kapitál není pojmem zcela novým. Sítě, do kterých lidé vstupují za účelem společné výroby zboží či poskytování služeb, jsou nutnou součástí všech společností. Pro moderní společnost je však typická převaha sociálního kapitálu ve formě velkých, neosobních byrokratických organizací, a to jak v tržním, tak i státním sektoru (Weber, 1968 In Rose, 1999). Příkladem jsou letecké společnosti, instituce sociálního zabezpečení, univerzity atd. I když neformální síť mohou doplnit, případně částečně i nahradit formální organizace, v moderní společnosti mají neformální organizace mnohem menší význam než v tradiční či předmoderní společnosti (Rose 1999).

Ve společenských a ekonomických vědách se však pojem sociální kapitál objevil teprve nedávno. V ekonomii je růst či rozvoj nejčastěji spojován s efektivním využíváním základních výrobních faktorů – tedy pracovní síly, půdy a kapitálu (fyzického, finančního, lidského). V důsledku rozvoje vědy a techniky a pod vlivem sociálních, ekonomických, politických a dalších faktorů je v poslední době do modelů ekonomického růstu aplikován i sociální kapitál.

Jak uvádí Grootaert (1998 In Pencáková, 2006), ekonomové se zaměřují především na zjištění, jak sociální kapitál přispívá k ekonomickému růstu prostřednictvím zefektivnění fungování trhů. Sociální kapitál má vliv na ekonomický rozvoj zejména

proto, že usnadňuje hospodářské operace mezi jednotlivými tržními subjekty. Tato funkce souvisí s tím, že:

- a) zapojení jednotlivců do sociálních sítí zvyšuje **přístup k informacím**,
- b) zapojení do místních sítí a posilování vztahů vzájemné důvěry usnadňuje **kolektivní rozhodování**,
- c) **účast v sítích a vzájemné vztahy důvěry** snižují oportunistické chování příslušníků skupiny.

13.2 Definice sociálního kapitálu

V odborné literatuře je možné nalézt mnoho definic sociálního kapitálu. Např. Rose, (2000, s. 1) uvádí, že *„sociální kapitál se skládá z neformálních sítí (networky) a formálních organizací používaných jednotlivci a domácnostmi k tomu, aby produkovali zboží a služby pro svoji vlastní spotřebu, výměnu nebo prodej“*.

V závěrečné zprávě studie, která pojednává o sociální ekonomice a možnosti aplikace modelů sociální ekonomiky v podmínkách Česka (REDECo, 2008, s. 14), je sociální kapitál definován jako souhrn *„vazeb a vztahů, které osoby, organizace nebo komunita (místní společenství) využívají pro naplňování svých záměrů (ekonomických, sociálních, kulturních a jiných). Tyto vztahy zároveň přinášejí do života osob, organizací a komunit významné prvky jako jsou pocity a projevy sounáležitosti, solidarity, zájmu o ostatní lidi i věci veřejné, začleňování lidí „na okraji“. Existence sociálního kapitálu snižuje tlak na čistě monetární a tržní řešení různorodých situací, je významnou složkou osobního/místního bohatství (vedle kapitálu ekonomického, kulturního a symbolického)“*.

Internetový portál Bettertogether uvádí, že hlavní premisa sociálního kapitálu je to, že sociální sítě mají svou hodnotu. Sociální kapitál klade důraz na konkrétní výhody, které plynou z důvěry, vzájemnosti a kooperace, z výměny informací a ze spolupráce. Sociální kapitál vytváří hodnotu nejen pro ty, kteří jsou do sítí zapojeni, ale i pro celé široké okolí.

V publikaci OECD je sociální kapitál přirovnáván k síti vztahů, v níž se sdílí určité normy a hodnoty, které usnadňují kooperaci v sociální skupině i mezi sociálními skupinami za účelem naplnění společně sdíleného cíle (OECD, 2001).

OECD (2001) dále uvádí, že koncept sociálního kapitálu je v mnohém odlišný od lidského a fyzického kapitálu, protože:

- není ve výlučném vlastnictví pouze jedné osoby
- je především veřejným statkem, protože je sdílen skupinou lidí
- vzniká na základě společné investice z hlediska času a úsilí
- je produktem předchozích kultur a norem chování.

Nelze opomenout definici „průkopníka“ prací o sociálním kapitálu, kterým je Robert D. Putnam. Autor se odkazuje na *„rysy společenské organizace, jakými jsou sítě, normy a důvěra, které usnadňují koordinaci a spolupráci k vzájemnému prospěchu“*. (Putnam, 1993, s. 2)

Zjednodušeně lze říci, že *„sociální kapitál se týká problému spolupráce a vazeb mezi lidmi, kteří se dostali do stejné situace“* (Pencáková, 2006, s. 486). Jak bylo výše

uvedeno, sociální kapitál se skládá z neformálních a formálních sítí. Z obecného pohledu neformální společenské sítě (networky) zahrnují přímé vztahy mezi omezeným počtem lidí, kteří se vzájemně znají a jsou svázáni určitými vztahy – příbuzenskými, přátelstvím nebo jsou vázáni určitou spřízněností – prostorovou, časovou atd. Ze sociologického pohledu tvoří tyto networky (neformální sítě) „instituce“, které na sebe vzájemně působí podle určitého vzorce. Většinou nejsou formálně strukturované, protože nemají vedoucího představitele, ale zahrnují pouze takové subjekty, kteří si vyměňují informace a své produkty. Chybí jim právní uznání, jasná pravidla, normy, nemají ani vlastní fondy. Naproti tomu formální organizace mají právní rámec, mají svá závazná pravidla a normy. Hospodaří podle předem stanoveného a schváleného rozpočtu. Členy těchto organizací mohou být jednotlivci nebo jiné organizace (Rose, 1999).

Se sociálním kapitálem je často zmiňovaná problematika jeho měřitelnosti. Podobně jako lidský kapitál, stejně tak i sociální kapitál je obtížně kvantifikovatelný. Různorodost ukazatelů, pomocí kterých se sociální kapitál „poměřuje“, způsobuje obtížné vzájemné srovnávání jednotlivých studií o sociálním kapitálu. Ukazatelé se liší geograficky i podle sektorů (Grootaert a Van Bastelaer, 2002).

Poznámka

Sociální kapitál je spojován s problematikou udržitelného rozvoje. Udržitelný rozvoj je v obecné rovině chápán jako dynamická rovnováha mezi ekonomickým a sociálním rozvojem a ochranou životního prostředí. Vzhledem k tomu, že rozvoj realizuje vždy komunita v určitém území, vztahuje se udržitelný rozvoj k lokalitě, která též musí mít vlastnosti udržitelnosti podobně jako místní komunita.

Kontrolní otázky

1. Charakterizujte sociální kapitál.
2. Uveďte definici sociálního kapitálu.
3. Popište souvislost sociálního kapitálu s udržitelným rozvojem.

Souhrn

- Sociální kapitál má vliv na ekonomický rozvoj zejména proto, že usnadňuje hospodářské operace mezi jednotlivými tržními subjekty.
- Sociální kapitál se skládá z neformálních sítí (networky).
- Sociální kapitál je souhrnem vazeb a vztahů, jež se využívají pro naplňování ekonomických, sociálních, kulturních a jiných záměrů.
- Koncept sociálního kapitálu je odlišný od jiných druhů kapitálu, protože není ve výlučném vlastnictví pouze jedné osoby, je především veřejným statkem, vzniká na základě společné investice z hlediska času a úsilí a je produktem předchozích kultur a norem chování.

- Základem sociálního kapitálu jsou spolupráce a vazby mezi lidmi.

Literatura

BetterTogether. Dostupný z: www.bettertogether.org/.

GROOTAERT, C.; Van BASTELAER, T. *Introduction and overview*. In Grootaert C., van Bastelaer T. (eds). *The Role of Social Capital in Development. An Empirical Assessment*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002. s. 1-15.

OECD. *The Well-being of Nations. The Role of Humans and Social Capital*. Paris: CEDEX, 2001. 120 s. ISBN 92-64-18589-5. [cit. 2012-02-08]. Dostupný z:

<http://www.oecd.org/dataoecd/36/40/33703702.pdf>

PENCÁKOVÁ, J. Vliv sociálního kapitálu na ekonomickou výkonnost zemědělských producentů v České republice. In *Venkov je náš svět*. Sborník příspěvků z mezinárodní konference. Praha: PEF ČZU v Praze, 2006. s. 485-498. ISBN 80-213-1539-3.

PUTNAM, R. D. *The Prosperous Community. Social Capital and Public Life*. The American Prospect, 1993. roč. 4, č. 13, 11 s.

REDECo. *Srovnávací analýza modelů sociální ekonomiky v EU a možnosti jejich aplikace v ČR v rámci programového období Evropského sociálního fondu 2007 – 2013*. 2008. 249 s. [cit. 2012-02-08]. Dostupný z:

http://www.equalcr.cz/files/clanky/1368/Zaverecna_zprava_230508.pdf

ROSE, R. *Getting things done in an antimodern society: social capital networks in Russia*. In Dasgupta P., Serageldin I. (eds). *Social capital: a multifaceted perspective*. Washington DC, World Bank, 1999. s. 147-171.

ROSE, R. *Measures of Social Capital in African Surveys*. Report prepared as part of the World Bank Social Capital Initiative. Glasgow, Centre for the Study of Public Policy, 2000. 14 s. [cit. 2012-02-08]. Dostupný z:

<http://www.socialcapital.strath.ac.uk/documents/SocialCapitalinAfrica.pdf>

14 Témata seminárních prací

1. Trh České ekonomiky a trh Evropské unie (EU).
2. Hrubý domácí produkt ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
3. Konkurenceschopnost ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
4. Finanční trh ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
5. Charakteristika bankovní soustavy ČR, souvislost se vstupem do EU a finanční krize.
6. Daňová soustava ČR, souvislost se vstupem do EU a celosvětová finanční a hospodářská krize.
7. Trh práce a nezaměstnanost v ČR, a souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
8. Inflace v ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
9. Cyklický vývoj české ekonomiky a celosvětová finanční a hospodářská krize.
10. Fiskální politika (rozpočet ČR), souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
11. Zadluženost ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
12. Měnová politika ČR, souvislost se vstupem do EU a hospodářská krize.
13. Mezinárodní obchod ČR, souvislost se vstupem do EU a celosvětová krize.
14. Problematika měnových kurzů, souvislost se vstupem do EU a celosvětová krize.
15. Podnikatelské prostředí v ČR, souvislost se vstupem do EU a celosvětová krize.
16. Sociální kapitál ve vztahu k udržitelnému rozvoji v podmínkách ČR.

Požadavky na zpracování seminární práce:

- písemná forma (cca 4 - 6 stran textu formátu A4),
- doporučená osnova práce:
 1. ÚVOD – cíl seminární práce, metodika zpracování, stručný popis tématu.
 2. AKTUALIZACE TÉMATU – aktualizace, dopady hospodářské krize.
 3. ZÁVĚR – závěrečné shrnutí vč. sociálních aspektů.
 4. SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY.

15 Zkušební otázky

1. Uveďte vývoj ekonomických teorií, hlavní myšlenky a představitele.
2. Charakterizujte základní ekonomické pojmy a základní ekonomické problémy (ekonomie, ekonomika, mikro a makroekonomie, statek, služba, veřejné statky a služby, produkty, zboží, výroba).
3. Klasifikujte tržní subjekty z hlediska předmětu zájmu ekonomických teorií vč. vztahů mezi nimi v podobě makroekonomického koloběhu.
4. Definujte základní makroekonomické veličiny a čistý ekonomický blahobyt.
5. Definujte základní elementy trhu a princip tržní rovnováhy.
6. Charakterizujte peníze a peněžní trh (funkce a vývoj peněz, nabídka peněz a poptávka po penězích včetně rovnováhy na trhu peněz).
7. Charakterizujte trh práce a nezaměstnanost (nabídka práce, poptávka po práci, míru nezaměstnanosti, příčiny a druhy nezaměstnanosti).
8. Inflace (charakteristika inflace, měření inflace, druhy a příčiny inflace, vztah mezi mírou inflace, mírou nezaměstnanosti a platební bilancí).
9. Definujte hospodářské cykly (jeho fáze, důsledky a možnosti proticyklické politiky).
10. Definujte hospodářskou politiku státu (její cíle, nástroje, příčiny tržního a vládního selhání).
11. Definujte fiskální politiku (její cíle, nástroje a druhy).
12. Definujte měnovou politiku (její cíle, nástroje a druhy).
13. Charakterizujte sociální kapitál a jeho vztah k udržitelnému rozvoji.

16 Testovací otázky

1. Mezi základní výrobní faktory patří:

- a) práce, půda, suroviny
- b) práce, půda, materiál
- c) práce, půda, kapitál

2. Tři základní ekonomické otázky zní:

- a) Co? Jak? Pro koho?
- b) Co? Jak? Kdo?
- c) Proč? Co? Pro co?

3. Základními tržními subjekty v ekonomice jsou:

- a) výrobci, podniky, stát, zahraničí
- b) domácnosti, podniky, stát, zahraničí
- c) domácnosti, podniky, trh, zahraničí

4. Mezi základní elementy trhu patří:

- a) poptávka, nabídka, cena, konkurence
- b) poptávka, nabídka, cena, výrobky
- c) poptávka, cena, konkurence, firmy

5. Které tři formy nedokonalé konkurence rozlišujeme?

- a) monopol, oligopol, konkurence
- b) monopol, oligopol, monopolistická konkurence
- c) oligopol, konkurenční firmy, monopson

6. Nabídka peněz představuje:

- a) ochotu tržních subjektů udržovat určitou zásobu peněz
- b) ochotu tržních subjektů nabízet určité množství peněz
- c) množství peněz v ekonomice

7. Poptávka po práci vyjadřuje:

- a) poptávku pracovníků po práci
- b) ochotu domácností pracovat
- c) poptávku firem po pracovnících

8. Míra nezaměstnanosti vyjadřuje:

- a) procentický podíl nezaměstnaných na ekonomicky aktivním obyvatelstvu
- b) procentický podíl nezaměstnaných
- c) počet nezaměstnaných v absolutním vyjádření

9. Reálná mzda vyjadřuje:

- a) nominální množství peněz
- b) množství peněz, které odpovídá vykonané práci za určité období
- c) kupní sílu nominální mzdy

10. Křivka poptávky po zboží je:

- a) rostoucí
- b) klesající
- c) rovnoběžná s osou y

11. Lafferova křivka vyjadřuje vztah mezi:

- a) daňovou sazbou a daňovým výnosem
- b) daňovou sazbou a daňovým základem
- c) daňovým výnosem a základem daně

12. Operace na volném trhu znamenají:

- a) stanovení povinných minimálních rezerv
- b) stanovení základní úrokové sazby
- c) nákup nebo prodej státních cenných papírů

13. Světoznámou učebnicí ekonomie je publikace:

- a) Economics od P. A. Samuelsona
- b) Economics od Thomase Muna
- c) Pojednání o podstatě a původu bohatství národů od A. Smithe

14. Hospodářský výsledek zjistíme jako:

- a) rozdíl mezi celkovými výnosy a celkovými náklady
- b) rozdíl mezi celkovými příjmy a celkovými výdaji
- c) rozdíl mezi celkovými výnosy a celkovými výdaji

15. Představitelem klasické politické ekonomie je:

- a) Milton Fiedman
- b) John M. Keynes
- c) Adam Smith

16. Základní fáze hospodářského cyklu jsou následující:

- a) kontrakce, expanze
- b) rozmach, expanze
- c) stagnace, kontrakce

17. Akcie je cenný papír, který vyjadřuje:

- a) podíl na zisku a.s.
- b) podíl na cizím kapitálu a.s.
- c) podíl na základním kapitálu a.s.

18. Merkantilismus považuje za hlavní zdroj bohatství státu:

- a) zemědělství
- b) zahraniční obchod
- c) peníze

19. Sociální kapitál lze charakterizovat jako:

- a) má vliv na ekonomický rozvoj
- b) nemá vliv na ekonomický rozvoj
- c) základem sociálního kapitálu je měnová politika

Výsledky testu: 1c, 2a, 3b, 4a, 5b, 6c, 7c, 8a, 9c, 10b, 11a, 12c, 13a, 14a, 15c, 16a, 17c, 18b, 19a.

Základy ekonomie.

Studijní opora pro předmět Základy ekonomie ve studijním oboru Sociální patologie a prevence.

Autor: Ing. Eva Šimková, Ph.D.

Vydání: první

Vydala: Univerzita Hradec Králové v roce 2014

Stran: 77

